

**Diagnoza obszaru LGD przygotowana na potrzeby
opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju
Partnerstwa Sowiogórskiego na lata 2023-2027**

Spis treści

I.	Charakterystyka obszaru i ludności	3
1.	Opis obszaru i ludności.....	3
2.	Mapa obszaru	5
3.	Spójność obszaru	6
II.	Obszary zainteresowania	7
1.	Rynek pracy.....	7
2.	Działalność sektora społecznego.....	8
3.	Problemy społeczne	9
4.	Zasada równości szans i niedyskryminacji.....	11
5.	Obszar edukacji.....	11
6.	Dziedzictwo kulturowe/zabytki	12
7.	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości	15
8.	Rolnictwo i rynek rolny.....	17
9.	Obszary atrakcyjne turystycznie.....	18
10.	Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne	22
11.	Dochód podatkowy	24
12.	Zagospodarowanie przestrzenne/układ osadniczy.....	24
13.	Zasady zrównoważenia środowiskowego.....	26
14.	Obszary wiejskie	27
15.	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji.....	28
III.	Analiza SWOT	30
IV.	Partycypacyjny charakter LSR.....	32
V.	Cele strategii LGD.....	34
	Spis rysunków	35
	Spis tabel.....	35

I. Charakterystyka obszaru i ludności

1. Opis obszaru i ludności

W skład obszaru planowanego do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju, w ramach Partnerstwa Sowiogórskiego wchodzi obszar pięciu gmin z południowej części województwa dolnośląskiego z trzech powiatów, tj.: dzierzoniowskiego (**Pieszyce**), kłodzkiego (**Nowa Ruda**) i wałbrzyskiego (**Głuszycza, Jedlina-Zdrój, Walim**). Spośród wymienionych gmin cztery gminy należą do Aglomeracji Wałbrzyskiej (Głuszycza, Jedlina-Zdrój, Nowa Ruda, Walim). Wszystkie gminy położone są w masywie Gór Sowich stanowiącym jeden z elementów spójności terytorialnej obszaru.

Obszar stanowi zwartą przestrzeń położoną w Sudetach Środkowych o podobnych cechach terenów górzystych i podgórskich. Przylega od strony południowej do granicy z Republiką Czeską. Ma wybitne wartości przyrodnicze i związane z przyrodą cechy krajobrazu i klimatu Sudetów Środkowych. Wszystkie gminy w dużej części leżą w Górach Sowich, dzięki temu obszar tworzy zwartą przestrzeń wyraźnie wyodrębnioną z otoczenia.

Tabela 1. Wykaz gmin wchodzących w skład obszaru planowanego do objęcia LSR

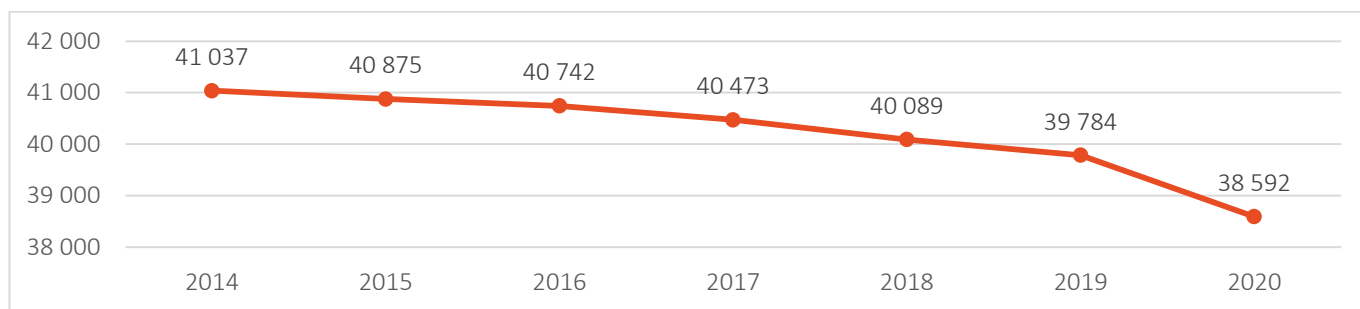
L.p.	Nazwa gminy	Powierzchnia w km ²	Ludność	Ludność miasta	Ludność wiejska	Ludność/km ²
1	Głuszycza	62	8 315	6 116	2 199	134
2	Jedlina-Zdrój	17	4 808	4 808	0	276
3	Nowa Ruda	140	10 948	0	10 948	78
4	Pieszyce	64	9 107	6 959	2 148	143
5	Walim	79	5 414	0	5 414	68
	RAZEM	362	38 592	17 883	20 709	107

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS (stan na 31 grudnia 2020 r.).

Teren o obszarze 362 km² zamieszkuje **38 592 mieszkańców** według danych BDL GUS na dzień 31 grudnia 2020 r. W podziale liczby ludności na wieś i miasto – obszar wiejski pod koniec 2020 r. zamieszkiwało 20 709 osób. Teren miasta dla porównania zamieszkiwało 17 883 (o 2907 osób mniej niż na wsi) co stanowiło 46,3% ogółu ludności. Obszar charakteryzuje się również znacznie mniejszym zaludnieniem (107 osób/km²) niż Dolny Śląsk (146 osób/km²).

Według danych statystycznych GUS na dzień 31.12.2020 r. dla obszaru planowanego do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju **liczba osób w wieku produkcyjnym wyniosła 22 874 osób** (mężczyźni – 18-64 lata, kobiety – 18-59 lat). **Liczba osób w wieku nieprodukcyjnym wyniosła natomiast 15 718 osób** (6357 osób w wieku przedprodukcyjnym i 9361 osób w wieku poprodukcyjnym).

Poniżej zamieszczony wykres obrazuje znaczący problem spadku liczebności obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego, spowodowane to jest ujemnym wskaźnikiem przyrostu naturalnego oraz ujemnym saldem migracji. W perspektywie najbliższych lat można spodziewać się dalszego spadku liczby mieszkańców.

Rysunek 1. Liczba mieszkańców obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

W ostatnich latach (2014-2020) możemy zauważyć utrzymujący się ujemny **przyrost naturalny**, który w 2020 r. osiągnął najniższą wartość i wyniósł **(-315) osób**. Wśród przyczyn takiego stanu rzeczy, należy wymienić panującą od marca 2020 r. pandemię koronawirusa COVID-19, która miała wpływ na śmiertelność, szczególnie wśród seniorów.

Tabela 2. Przyrost naturalny i saldo migracji obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Przyrost naturalny	-216	-189	-213	-218	-231	-218	-315
Saldo migracji	-107	b.d.	48	-20	-28	-85	-19

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Niestety w analizowanym powyżej okresie dominowało ujemne saldo migracji. W 2020 r. na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego według danych GUS odnotowano **475 zameldowań** oraz **494 wymeldowania**. Różnica w liczbie ludności między napływem a odpływem z obszaru Partnerstwa wyniosła zatem (-19) osób.

Utrzymujące się ujemne saldo migracji może budzić niepokój. Wprawdzie nie ma dostępnych danych GUS, jednak można postawić tezę, że migracje w głównej mierze dotyczą ludzi młodych. Odpływ młodych ludzi w dłuższym okresie może osłabić potencjał społeczno-gospodarczy obszaru.

Poniższa prognoza demograficzna została opracowana dla ludności faktycznie zamieszkałej w poszczególnych gminach Partnerstwa Sowiogórskiego tzn. ogółu osób zameldowanych na pobyt stały w danej jednostce oraz osób przebywających czasowo i zameldowanych w tej jednostce na pobyt czasowy ponad 3 miesiące¹. Z prognozy wynika, że liczba ludności ogółem na obszarze planowanym do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju nadal będzie się zmniejszać.

Tabela 3. Prognoza demograficzna ludności obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego do 2040 r.

Struktura ludności	Prognoza 2025	Prognoza 2030	Prognoza 2035	Prognoza 2040
Liczba ludności ogółem	38 670	37 667	36 478	35 061
Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym	5 969	5 483	5 138	4 760
Liczba ludności w wieku produkcyjnym	22 310	21 310	20 116	18 543
– mobilnym	12 867	11 316	10 011	9 022
– niemobilnym	9 443	9 994	10 105	9 521
Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym	10 391	10 874	11 224	11 758

Źródło: Prognoza demograficzna Dolnego Śląska do 2040 r. (2021)

W strukturze ludności obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego według ekonomicznych grup wieku negatywnej zmianie ulegnie także liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym mobilnym. Jednocześnie wzrośnie liczba ludności w wieku poprodukcyjnym i produkcyjnym niemobilnym. W rezultacie na obszarze LGD postępować będzie proces starzenia się społeczeństwa.

Niestety na obszarze LGD Partnerstwa Sowiogórskiego widoczny jest wzrost wartości wskaźnika obciążenia demograficznego. Proces starzenia się społeczeństwa widoczny jest w całym regionie. W latach 2014-2020 wartość współczynnika obciążenia demograficznego osobami starszymi wzrosła na Dolnym Śląsku z 22,0 do 29,3. Z największym natężeniem analizowane zjawisko występowało w gminie Walim (31,0). W 2020 r.

w korzystniejszej sytuacji w porównaniu do średniej dla województwa dolnośląskiego znajdowała się jedynie gmina Nowa Ruda (28,3).

Zmiany w strukturze wiekowej ludności będą w przyszłości wpływać na kierunki inwestycji infrastrukturalnych. Przede wszystkim należy oczekiwać rosnącego popytu na usługi dedykowane seniorom. Należy także wspomnieć o możliwym wzroście wydatków związanych z opieką zdrowotną.

Powyższe wyniki analizy danych statystycznych potwierdzają uczestnicy spotkań konsultacyjnych, którzy wskazywali starzejące się społeczeństwo, niż demograficzny oraz migrację ludzi młodych jako słabe strony i zagrożenia dla dalszego rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego.

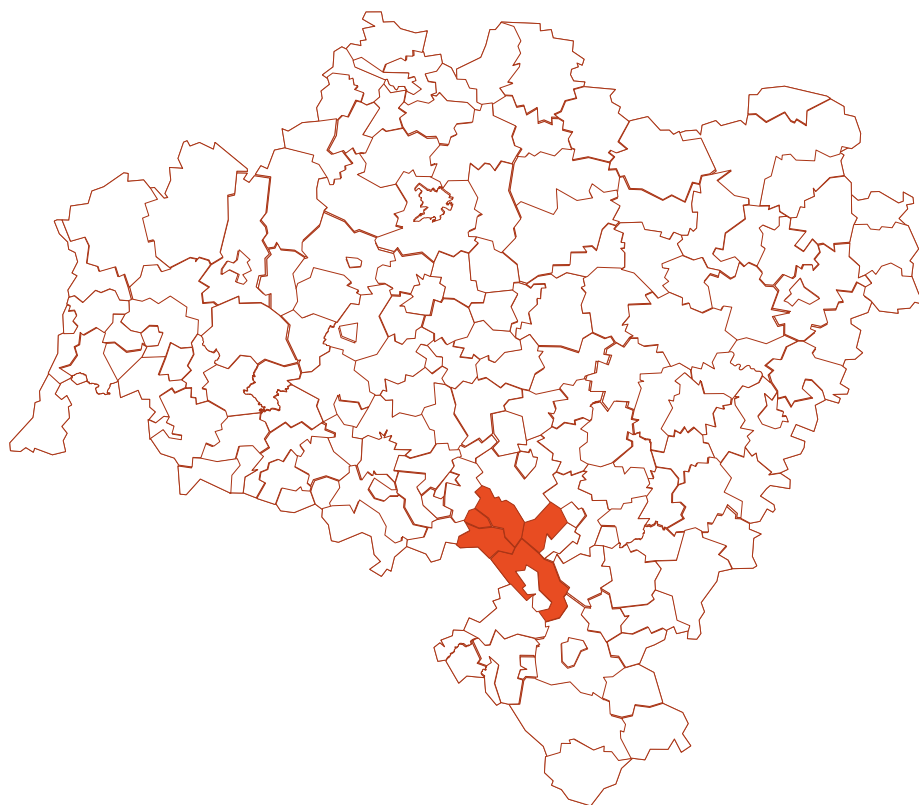
Tabela 4. Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi

Jednostka terytorialna	2014	2020	2014=100
Głuszyca	21,6	30,0	138,9
Jedlina-Zdrój	24,4	33,0	135,2
Nowa Ruda	21,2	28,3	133,5
Pieszycy	21,2	29,8	140,6
Walim	20,6	31,0	150,5
Dolny Śląsk	22,0	29,3	133,2

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

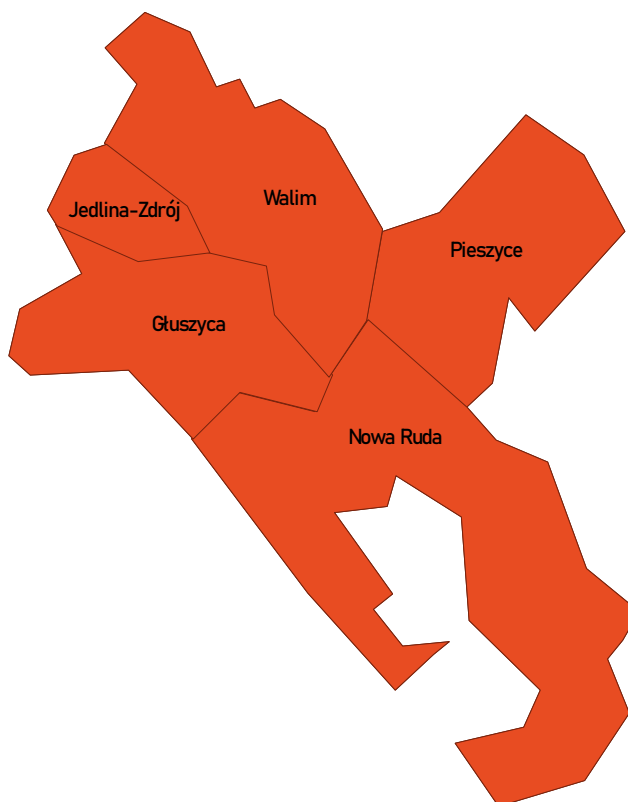
¹ Prognoza demograficzna dla gmin województwa dolnośląskiego do 2040 r. (2021).

2. Mapa obszaru

Rysunek 2. Położenie LGD Partnerstwa Sowiogórskiego na tle województwa dolnośląskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Open Street Map.

Rysunek 3. Położenie gmin wchodzących w skład LGD Partnerstwa Sowiogórskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Open Street Map.

3. Spójność obszaru

Obszar planowany do opracowania LSR posiada duże walory i możliwości rozwoju turystyki oraz agroturystyki. Wobec likwidacji wielu zakładów przemysłowych (zwłaszcza przemysłu węglowego i lekkiego) w całym rejonie i utraty znacznej części stanowisk pracy, turystyka ma do wypełnienia niezwykle istotną rolę w aktywizacji gospodarczej całego regionu. Będąc dziedziną interdyscyplinarną, turystyka powinna spełnić rolę „lokomotywy” dla wielu różnych branż, zarówno usługowych, jak i produkcyjnych. Góry Sowie pokrywa gęsta sieć szlaków turystycznych z wieloma atrakcjami takimi jak: kamienna wieża widokowa na Wielkiej Sowie, skałki z możliwością wspinaczki, Zamek Grodno w Zagórzu Śląskim, zalew na rzece Bystrzycy, podziemne miasta hitlerowskie, z których dwa są dostępne dla zwiedzających: w Walimiu oraz w Głuszycy. Zimą w Rzeczcze, Sokolcu oraz na przełęczy Jugowskiej, działają wyciągi narciarskie o zróżnicowanym stopniu trudności tras. Znajdują się tu świetne tereny do uprawiania narciarstwa biegowego ze względu na sieć dróg leśnych poprowadzonych po poziomicach na wysokości od 700 do 1000 m n.p.m., co w połączeniu z surowym – jak na taką wysokość gór – klimatem gwarantuje na długo dobre warunki śniegowe. Najdłużej śnieg zalega na najwyższych położonych terenach (około 900 m n.p.m.). Latem tereny te są atrakcyjne zarówno dla turystów pieszych, jak i rowerowych. Rowerzyści mogą korzystać większości tras dostępnych zimą narciarzom biegowym. Poszukujący emocjonujących zjazdów po zboczach – mają zagwarantowane długie, strome i ciekawe zjazdy. Góry Sowie są szczególnie atrakcyjnym miejscem na wyjazdy jednodniowe dla mieszkańców Wrocławia ze względu na niedużą odległość około 80 km – czyli 1,5 godzinną jazdę samochodem z centrum miasta.

Specyfika obszaru i jego wewnętrzna spójność wynikają z:

- **położenia geograficznego** – obszar obejmuje duże jednorodne jednostki geograficzne, jakim są w tym przypadku Góry Sowie stanowiące oś całego obszaru
- **uwarunkowań przyrodniczych** – obszar ma podobny klimat sprzyjający rozwojowi turystyki i rekreacji na terenach górskich, budowa geologiczna ma też wpływ na lokalny mikroklimat, z uwagi na takie uwarunkowania wykształciła się też specyficzna, swoista dla Gór Sowich fauna i flora, co ma wyraz w istniejących formach ochrony przyrody,
- **uwarunkowań historycznych** – związanych ściśle z budową geologiczną, to pozostałość po tradycjach górniczych, na całym obszarze znajdują się stare sztolnie, swoiste dla tego obszaru jest to, iż tutaj w okresie II wojny światowej powstały największe budowle podziemne, gdzie indziej niespotykane w takim rozmiarze, w tych uwarunkowaniach wyróżniających region jest też jego historyczna rola przy ważnych szlakach komunikacyjnych, co zaowocowało licznymi zamkami,
- **uwarunkowań społecznych** – determinacja w wyodrębnieniu się jako regionu kojarzonego z Górami Sowimi i bycia regionem sowiogórskim, nastawionym na rozwój w oparciu o lokalne zasoby.

Uczestnicy spotkań konsultacyjnych podkreślali, iż położenie geograficzne, a także uwarunkowania przyrodnicze, historyczne i społeczne są silną stroną i szansą dla dalszego rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego.

Rysunek 4. Specyfika i wewnętrzna spójność obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie

Źródło: opracowanie własne.

II. Obszary zainteresowania

1. Rynek pracy

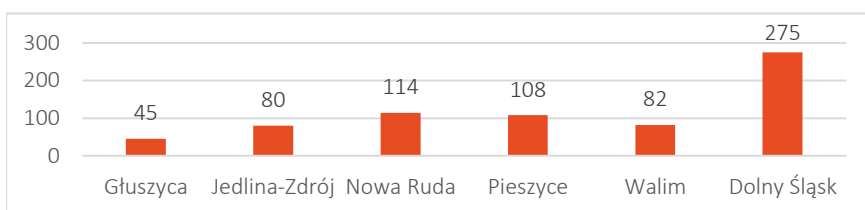
Obszar Partnerstwa Sowiogórskiego w znaczący sposób dotknięty został zmianami gospodarczymi zachodzącymi w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Od wielu lat boryka się on z problemami przekształcenia obszaru z mocno zindustrializowanego w obszar atrakcyjny przyrodniczo i turystycznie.

Partnerstwo Sowiogórskie mieści się w obszarze „trójkąta”, którego wierzchołki oparte są na trzech ośrodkach gospodarczych, tj. Wałbrzych, Nowa Ruda i Dzierżoniów, dotkniętych upadkiem przemysłu w latach 90. XX wieku. Poszczególne gminy obszaru posiadają odrębne, indywidualne cechy rozwoju, jednak wszystkie dotknięte są upadkiem przemysłu i zahamowaniem rozwoju gospodarczego całego regionu, opartego głównie na przemyśle wydobywczym oraz lekkim.

Jak wynika również z powyższego źródła na koniec 2020 r. w na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego pracowało łącznie 3429 osób, w tym 1471 mężczyzn i 1958 kobiet. Należy jednak dodać, że informacje pochodzące z GUS nie zawierają danych dotyczących zatrudnienia osób pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, duchownych, pracujących w organizacjach, fundacjach i związkach oraz nie zawierają podmiotów gospodarczych

o liczbie pracujących do 9 osób. Można więc uznać, że liczba osób faktycznie pracujących była wyższa.

W 2020 r. wartości wskaźnika pracujący na 1000 ludności dla poszczególnych gmin kształtowały się wyraźnie poniżej średniej dla Dolnego Śląska (275). Wśród poszczególnych gmin najwyższą wartością wskaźnika charakteryzowała się w 2020 r. gmina Nowa Ruda (114) a najniższą gmina Głuszycza (45).

Rysunek 5. Pracujący na 1000 ludności w 2020 r.

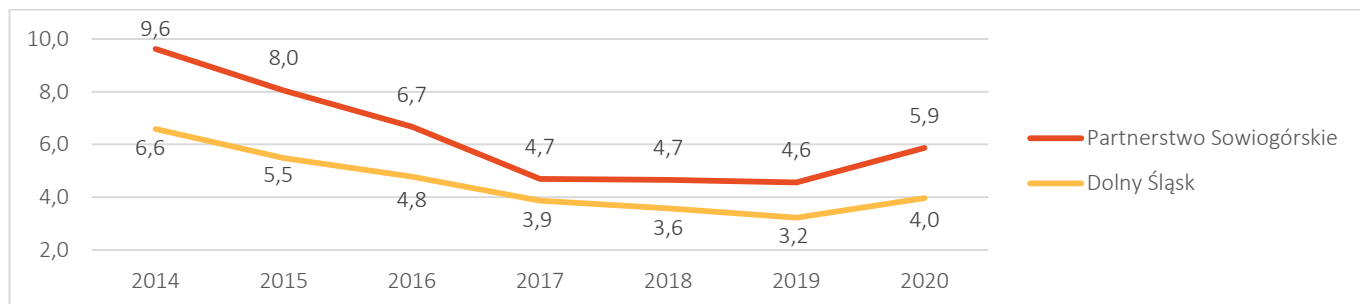
Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Według danych GUS na dzień 31.12.2020 r. **poziom bezrobocia** dla całego obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego **wyniósł 1348 zarejestrowanych bezrobotnych** (stopa bezrobocia wyniosła 7,5%), w tym 622 mężczyzn i 720 kobiet. Spośród bezrobotnych dominują osoby, które pozostają bez zatrudnienia od ponad roku. Według badania osoby pozostające bez pracy przez tak długi okres mają dużo większe problemy z ponowną adaptacją do warunków pracy niż pozostający bez pracy przez kilka miesięcy. Osoby długotrwale bezrobotne stanowiły 45,6% zarejestrowanych bezrobotnych w końcu grudnia 2020 r.

Wskaźnik bezrobocia mierzony jako udział zarejestrowanych bezrobotnych w wieku produkcyjnym w liczbie ludności w wieku produkcyjnym zmniejszył się na terenie Partnerstwa Sowiogórskiego z 9,6% w 2014 r. do 5,9% w

2020 r. Należy podkreślić, że w 2020 r. wartość przedmiotowego wskaźnika była na terenie LGD wyższa niż w regionie (4,0%). Liczba bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym na terenie LSR na dzień 31.12.2020 przekracza o 1,9 p.p. liczbę bezrobotnych w relacji do liczby osób w wieku produkcyjnym w województwie dolnośląskim.

Poniższy wykres ukazuje, że w ostatnich latach nastąpił spadek bezrobocia na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego (wyjątek stanowi 2020 r.), jednak nadal utrzymuje się tendencja wyższej stopy bezrobocia w obszarze LGD w stosunku do województwa dolnośląskiego. Wykres ukazuje także tendencję do wyrównywania poziomu bezrobocia pomiędzy LGD a regionem, gdzie dysproporcje w latach 2017-2019 były znacząco mniejsze aniżeli w latach poprzednich.

Rysunek 6. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w latach 2014-2020

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Wobec powyższego osoby bezrobotne zakwalifikowane zostały do grupy defaworyzowanej. Osoby pozostające długotrwale bezrobotne cechują się dodatkowo niskim poziomem wykształcenia i są zagrożone problemami społecznymi. Poza lokalnym rynkiem pracy pozostają: osoby długotrwale bezrobotne, osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych, osoby do 25 roku życia, osoby samotnie wychowujące dzieci, osoby powyżej 50 roku życia, osoby po odbyciu kary w zakładzie karnym i osoby niepełnosprawne.

W trakcie spotkań konsultacyjnych uczestnicy również wskazywali na problemy związane z rynkiem pracy. Wśród słabych stron Partnerstwa Sowiogórskiego wymieniali najczęściej kwestie dotyczące małej ilości oferowanych miejsc pracy, nieatrakcyjnych ofert oraz braku ofert, które byłyby interesujące zwłaszcza dla osób młodych i wykształconych. Mieszkańcy zdiagnozowali również problem funkcjonowania szarej strefy zwłaszcza w branży turystycznej. Pojawiły się również zagadnienia dotyczące dyskryminacji kobiet na rynku pracy, braku programów aktywizacji zawodowej dla kobiet (Pieszyce) oraz braku osób chętnych do podjęcia pracy (Walim). Wśród zagrożeń dla dalszego rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego widzą m.in. wzrost bezrobocia i emigrację zarobkową (np. do Czech) zwłaszcza ludzi młodych, co może niekorzystnie wpłynąć na strukturę demograficzną obszaru LGD i dodatkowo pogłębić problem starzejącego się społeczeństwa.

2. Działalność sektora społecznego

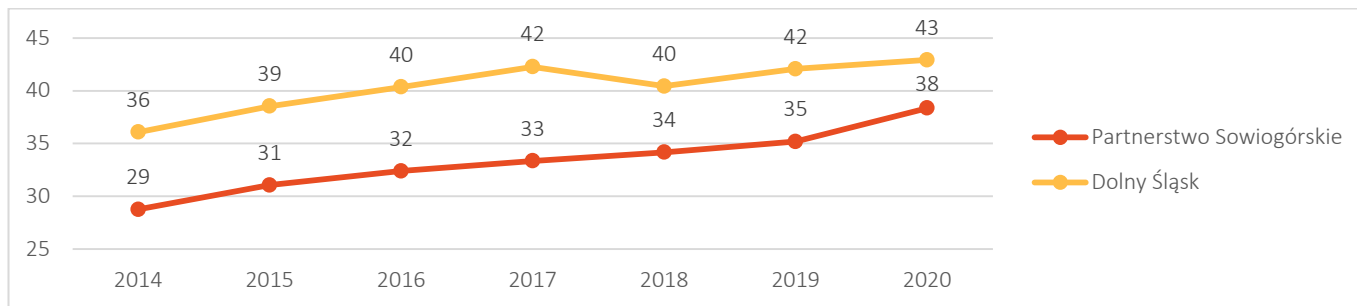
Na terenie LGD Partnerstwo Sowiogórskie według danych GUS na dzień 31.12.2020 r. funkcjonuje 127 stowarzyszeń

i organizacji społecznych oraz 21 fundacji. Organizacje zajmują się bezpieczeństwem, sportem, promocją zdrowia, szeroko rozumianą kulturą oraz integracją społeczności wiejskiej. Jednostki te realizują działania związane z aktywizacją mieszkańców, poprawą jakości życia na wsi, poprawą estetyki obszarów wiejskich, edukacją, promowaniem produktów lokalnych. Organizacje są na różnym poziomie rozwoju i przygotowania do procesu profesjonalizacji działań. Borykają się z problemami i przeszkodami, które często ograniczają możliwość realizacji misji społecznej w takim zakresie i zasięgu jaki odpowiadałby organizacjom.

Zarejestrowane Koła Gospodyń Wiejskich oraz ich związki według Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich prowadzone są na terenie LGD w 7 miejscowościach, tj.: 4 KGW w gminie Nowa Ruda (Dzikowiec, Ludwikowice Kłodzkie, Wolibórz, Bozków), 2 KGW w gminie Pieszyce (Piskorzów i Bartoszów oraz 1 KGW w gminie Walim (Stary Julianów).

Aktywność społeczna mierzona liczbą organizacji pozarządowych na 10 tys. ludności była na terenie LGD w 2020 r. wyższa niż w 2014 r. i wynosiła 38. Liczba ta kształtowała się poniżej średniej dla województwa dolnośląskiego (43).

Rysunek 7. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców w latach 2014-2020

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Działalność społeczna skupiona jest również wokół form „niezarejestrowanych” jak grupy działające przy świetlicach wiejskich, sołtysach, lokalnych twórcach czy nieformalnych grupach takich jak „Zjednoczeni Pasją”.

Mimo rosnącego zainteresowania życiem społecznym mieszkańców, nadal brakuje prostego i wystarczającego wsparcia finansowego dla organizacji społecznych. Wiele inicjatyw lokalnych mogących rozszerzyć ofertę kulturalną obszaru nie jest realizowanych ze względu na brak środków lub brak umiejętności pozyskania tych środków.

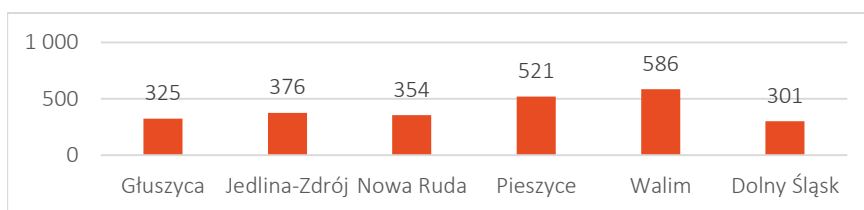
Zdaniem uczestników spotkań konsultacyjnych, istotnym potencjałem i silną stroną LGD w sferze społecznej są mieszkańcy obszaru, ich różnorodność etniczna, a zwłaszcza obecność artystów, rękodzielników, sportowców, autorytetów, historyków oraz lokalnych działaczy i społeczników. Realnym zagrożeniem dla dalszego rozwoju sektora społecznego na obszarze Partnerstwa jest nasilająca się niechęć do aktywności i uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności. Do słabych stron Partnerstwa uczestnicy zaliczyli m.in. małą liczbę organizacji pozarządowych i brak współpracy lub nieefektywną współpracę pomiędzy samymi organizacjami jak i instytucjami i organizacjami w Partnerstwie. Może to być wynikiem innych zdiagnozowanych problemów dotyczących niskiej aktywności społecznej mieszkańców, niewystarczającym zaangażowaniem w życie gmin i działania lokalne oraz stagnacji i braku chęci do działania. Uczestnicy spotkań podkreślali również niską świadomość tożsamości lokalnej, niewystarczającą integrację społeczną i międzypokoleniową mieszkańców oraz zbyt małą liczbę liderów lokalnych. Zdaniem uczestników spotkań budowanie tożsamości lokalnej oraz polepszenie jakości życia mieszkańców może być szansą dla rozwoju sfery społecznej na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego.

3. Problemy społeczne

Problem ubóstwa na obszarze Partnerstwa dotyczy nie tylko pojedyncze osoby, ale całe gospodarstwa domowe. Ubóstwo, rozumiane jako brak środków materialnych do życia, bieda, niedostatek, wiąże się z problemami osób niepełnosprawnych, przewlekle chorych, długotrwale bezrobotnych, bezdomnych, osób starszych, którzy nie rozwiązują swoich problemów ze względu na ubóstwo (brak środków na zakup leków, żywności, opłaty mieszkaniowe). Często rodziny wielodzietne lub niepełne nie radzą sobie z problemami opiekuńczo-wychowawczymi. Brak wykształcenia, bieda, alkoholizm, niezaradność życiowa powoduje uzależnienie od pomocy społecznej.

Jak wynika z danych GUS w 2020 r. na obszarze Partnerstwa ze środowiskowej pomocy społecznej skorzystało **917 gospodarstw domowych (1639 osób)**. W porównaniu do 2014 r. zarówno liczba gospodarstw domowych, jak i liczba osób korzystających z pomocy uległy wyraźnemu zmniejszeniu. Wówczas z pomocy społecznej korzystało 1230 gospodarstw domowych (2688 osób). Zmniejszyła się również liczba najuboższych gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej. W 2020 r. było ich 597 (1119 osób), podczas gdy w 2014 r. 995 (2186 osób).

Poddając analizie pomoc społeczną wykorzystano wskaźnik „Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności”. Wartości wskaźnika dla poszczególnych gmin kształtowały się wyraźnie powyżej średniej dla Dolnego Śląska, co należy odbierać jako sytuację niekorzystną na tle regionu.

Rysunek 8. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Pomimo tego, że liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej zmniejsza się z roku na rok, to zwiększa się natomiast liczba osób korzystająca z form pomocy usługowej – usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania oraz kierowanych do domów pomocy społecznej, z których korzystają głównie osoby starsze i z niepełnosprawne.

W kontekście zachodzącego na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego zjawiska starzenia się społeczeństwa szczególnie ważne jest zapewnienie miejsc opieki seniorom i osobom niesamodzielnym. W 2020 r. według GUS na terenie LGD funkcjonowało 5 placówek stacjonarnej pomocy społecznej (na terenie 3 gmin) dysponujących łącznie 327 miejscami. W porównaniu do 2014 r. liczba placówek wzrosła o 2, a liczba miejsc wzrosła o 97.

Gmina **Głuszycza** mierzy się z problemami społecznymi, do których zaliczamy m.in.: bezrobocie, problemy zdrowotne, niewydolność w sprawach opiekuńczych lub prowadzenia gospodarstwa domowego, alkoholizm. Według danych GUS pomocą społeczną w gminie w 2020 r. było objętych 181 gospodarstw domowych, w tym 109 gospodarstw poniżej kryterium dochodowego. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej wyniosła natomiast 272 osoby, w tym 182 osoby poniżej kryterium dochodowego.

Analiza problemów społecznych w gminie **Jedlina-Zdrój** wykazała, że do znaczących problemów możemy zaliczyć: starzejące się społeczeństwo, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba, problem nadużywania alkoholu, niezaradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, ubóstwo i nieaktywność zawodowa. Pomocą społeczną w 2020 r. według GUS objętych było 97 gospodarstw domowych, w tym 60 gospodarstw poniżej kryterium dochodowego. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej wyniosła natomiast 182 osoby, w tym 128 osób poniżej kryterium dochodowego.

Według stanu na koniec grudnia 2020 r. w gminie **Jedlina-Zdrój** liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP wyniosła 142, w tym 64 kobiet (z prawem do zasiłku 29, w tym 17 kobiet). W procesie walki z problemem marginalizacji społecznej oraz wykluczenia z rynku pracy, jest w gminie prowadzona aktywna polityka zatrudnienia, której ważnym elementem są prace społecznie użyteczne. Ta forma zatrudnienia poza wsparciem finansowym dla ludzi w trudnej sytuacji życiowej, przynosi też inne korzyści. Aktywizuje zawodowo bezrobotnych, często będących bez pracy przez wiele lat. Kolejny skutek, tych prac to reintegracja społeczna osób bezrobotnych, często wieloletnich klientów pomocy społecznej. Gminna polityka aktywizacji zawodowej oraz prowadzona przez pracowników Centrum Usług Społecznych praca socjalna, w celu aktywizacji społecznej osób i rodzin, przyczynia się m.in. do zmniejszenia liczby osób korzystających z pomocy społecznej.

Głównym problemem, z którym w ostatnich latach borykają się mieszkańcy gminy **Nowa Ruda** jest wysokie bezrobocie. Na koniec grudnia 2020 r. według GUS w gminie zarejestrowanych osób bez pracy było ogółem 509, o 65 osób więcej niż na koniec grudnia 2019 r. Wśród bezrobotnych liczniejszą grupę ze względu na płeć stanowiły kobiety (279 osób). Na uwagę zasługuje stosunkowo niskie bezrobocie wśród ludzi młodych w wieku do lat 25 (44 osoby). Warto zaznaczyć, że w dalszym ciągu dużą grupę bezrobotnych stanowią osoby długotrwale bezrobotne w liczbie 252 (wzrost w porównaniu do roku 2019 o 38 osób). Poza oficjalnym i zarejestrowanym bezrobociem na terenie gminy występuje tzw. bezrobocie ukryte, które tworzą osoby nieaktywne zawodowo. Według definicji GUS są to przeważnie osoby w wieku produkcyjnym pracujące wyłącznie lub głównie w swoim gospodarstwie rolnym. Można również zauważyć rozpad tradycyjnej rodziny i jest to widoczne nie tylko w gminie Nowa Ruda, ale w skali całego kraju, a co za tym idzie – wzrost liczby rodzin niepełnych.

Skalę problemów społecznych w gminie **Nowa Ruda** przedstawia liczba osób korzystających z różnych form pomocy społecznej. W gminie według danych GUS pomocą społeczną w 2020 r. objęte były 203 gospodarstwa domowe, w tym 148 gospodarstwa poniżej kryterium dochodowego. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej wyniosła natomiast 389 osób, w tym 299 osób poniżej kryterium dochodowego. Według danych za 2020 r. zasiłek stały został wypłacony dla 58 osób niepełnosprawnych lub będących w wieku poprodukcyjnym, zasiłek okresowy natomiast dla 160 osób w 78 rodzinach.

Na terenie gminy **Nowa Ruda** skala zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego jest duża, jednak dzięki władzom Gminy i Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej oraz współpracującymi z nimi jednostkami i organizacjami, zostało wprowadzone wiele form pozwalających na zapobieganiu dalszemu rozwojowi negatywnych zjawisk, jak i pomoc osobom znajdującym się w tej grupie ryzyka. W gminie został rozwinięty system wsparcia dla osób i rodzin wymagających specjalistycznej pomocy.

Głównymi problemami społecznymi, które dotyczą rodziny gminy **Pieszycze** są: bezrobocie, uzależnienie od alkoholu, narkotyków, dopalaczy wśród dorosłych oraz bezradność i niesamodzielnność osób starszych. W dalszej kolejności wskazuje się w gminie na problemy takie jak niewystarczające środki finansowe, uzależnienia behawioralne wśród dzieci i młodzieży oraz uzależnienie od alkoholu, narkotyków, dopalaczy wśród dzieci i młodzieży.

Skalę problemów społecznych w gminie przedstawia liczba osób, które w 2020 r. skorzystały z różnych form pomocy społecznej: korzystający z pracy socjalnej (241 rodzin), pomoc i wsparcie z powodu niepełnosprawności (78

rodzin), pomoc społeczna z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby (60 rodzin), korzystający z usług opiekuńczych

(46 osób), korzystający z porad w związku z problemami alkoholowymi (42 osoby), korzystający z pomocy społecznej z powodu alkoholizmu (18 rodzin), osoby bezdomne korzystające ze schronienia (4).

Według danych GUS w gminie **Pieszycy** pomocą społeczną w 2020 r. było objętych 274 gospodarstw domowych, w tym 168 gospodarstw poniżej kryterium dochodowego. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej wyniosła natomiast 479 osoby, w tym 284 osoby poniżej kryterium dochodowego.

Do najczęstszych powodów udzielania pomocy społecznej w gminie **Walim** należą ubóstwo oraz bezrobocie, długotrwała lub ciężka choroba oraz niepełnosprawność. W gminie pomocą społeczną w 2020 r. według danych GUS objęte były 162 gospodarstwa domowe, w tym 112 gospodarstw poniżej kryterium dochodowego. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej wyniosła natomiast 317 osób, w tym 226 osób poniżej kryterium dochodowego.

Osoby niepełnosprawne oraz osoby borykające się z długotrwałą lub ciężką chorobą stanowią dużą liczbę wśród osób korzystających z pomocy społecznej w gminie **Walim**. Osoby takie narażone są na zagrożenie wykluczeniem społecznym, ze względu na swoje ograniczenia (często natury fizycznej). Brak lub niewystarczający poziom wyposażenia miejsc użyteczności publicznej w gminie do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych jest częstą przyczyną ich nieintegrowania się ze środowiskiem lokalnym. Brakuje także wsparcia w formie domów dziennego pobytu lub innych tego typu placówek. Również brak zapewnienia opieki medycznej i geriatrycznej stanowi istotny problem społeczny, z jakim borykają się mieszkańcy gminy Walim, jak i całego Partnerstwa Sowiogórskiego.

Zdaniem uczestników spotkań konsultacyjnych do problemów społecznych, występujących na obszarze Partnerstwa, należy zaliczyć również ubóstwo energetyczne, a także łatwy dostęp i nadużywanie alkoholu oraz środków psychoaktywnych. Zagrożeniem dla rozwoju lokalnej społeczności może być natomiast pogarszająca się sytuacja materialna rodzin (wynikająca z rosnących kosztów życia) oraz osłabienie lub zanik więzi społecznych z powodu nadmiernego korzystania z internetu i malejących kontaktów interpersonalnych.

Szansą dla rozwoju sfery społecznej na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego, zdaniem uczestników spotkań, może być m.in. polepszenie jakości życia mieszkańców oraz budowanie tożsamości lokalnej.

4. Zasada równości szans i niedyskryminacji

Przestrzeganie zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami może być realizowane na obszarze planowanym do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju, poprzez projektowanie produktów oraz otoczenia tak, aby były one dostępne dla wszystkich oraz mechanizmu racjonalnych usprawnień.

Ze względu na szczególnie trudną sytuację osób z niepełnosprawnościami należy zaznaczyć istotną rolę dostępności do produktów i usług, które ułatwią osobom tym udział w życiu społeczno-gospodarczym. Infrastruktura, produkty i usługi uwzględniające potrzeby osób z niepełnosprawnościami mogą służyć wszystkim i ograniczą bariery, z którymi napotykają się również osoby bez niepełnosprawności (np. cudzoziemcy, osoby starsze, kobiety w ciąży itp.).

Obszar planowany do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju charakteryzuje się zmianami struktury wiekowej ludności. Osoby starsze, stanowią w ostatnich latach coraz liczniejszą grupę i w znacznej części wymagają opieki i wsparcia w samodzielnym funkcjonowaniu. Powyższa sytuacja wymaga wzmocnienia i rozszerzenia działań na rzecz poprawy dostępności dla osób starszych o różnych potrzebach funkcjonalnych.

W trakcie spotkań konsultacyjnych kwestie dotyczące starzejącego się społeczeństwa oraz rosnącej liczby osób niepełnosprawnych zostało zdiagnozowane jako zagrożenie mogące w przyszłości negatywnie wpłynąć na rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego.

5. Obszar edukacji

Potencjał obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego buduje się m.in. poprzez przełamywanie barier w zakresie dostępu do edukacji i to już od wieku przedszkolnego.

Jak wynika z danych GUS w 2020 r. odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym był w gminach należących do Partnerstwa Sowiogórskiego niższy od średniej dla województwa dolnośląskiego. W 2020 r. na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat opieką przedszkolną w regionie objętych było 862 dzieci. Wśród poszczególnych gmin najwyższą wartością wskaźnika w 2020 r. charakteryzowała się gmina Nowa Ruda (854) a najniższą gmina Walim (446).

Tabela 5. Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat w 2020 r.

Głuszycza	Jedlina-Zdrój	Nowa Ruda	Pieszycze	Walim	Dolny Śląsk
700	730	854	844	446	862

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

O sytuacji szkolnictwa podstawowego świadczą m.in. wyniki egzaminu ósmoklasisty. Jak wynika z danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej (CKE), średnie wyniki egzaminu z matematyki i języka angielskiego dla szkół zlokalizowanych na terenie Partnerstwa Sowiogórskiego kształtowały się w 2020 r. na zdecydowanie niższym poziomie względem średnich wyników dla województwa dolnośląskiego.

Na podstawie poniższych danych można stwierdzić, że w przypadku egzaminu ósmoklasisty w 2020 r. wyniki powyżej średniej wojewódzkiej uzyskali jedynie uczniowie uczęszczający do szkół w gminie Nowa Ruda w przypadku egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego.

Tabela 6. Wyniki egzaminu ósmoklasisty w 2020 r.

Jednostka terytorialna	Język polski	Matematyka	Język angielski
Głuszycza	49,9	40,0	49,0
Jedlina-Zdrój	53,3	40,2	47,7
Nowa Ruda	59,9	40,9	51,5
Pieszycze	48,1	33,7	40,8
Walim	54,9	40,8	43,7
Dolny Śląsk	58,8	44,5	55,0

Źródło: opracowanie na podstawie danych CKE.

W obszarze edukacji uczestnicy spotkań konsultacyjnych zdefiniowali słabą stronę dotyczącą niewystarczającej oferty zajęć edukacyjnych, w tym rozwijających kompetencje kluczowe i cyfrowe. W poszczególnych gminach Partnerstwa pojawiały się takie problemy jak:

- mało atrakcyjna oferta edukacyjna,
- niewystarczająca oferta zajęć rozwijających kompetencje kluczowe i cyfrowe,
- brak zajęć dodatkowych rozwijających kompetencje kluczowe i kreatywne,
- brak kursów edukacyjnych dla młodzieży
- niewystarczająca oferta zajęć pozalekcyjnych (SKS, kompetencje cyfrowe, inżynieryjne).

Natomiast zagrożeniem dla rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego, zdaniem uczestników spotkań, może być niedostateczny zasób kadry pedagogicznej. Dodatkowo spotkania konsultacyjne ujawniły wewnętrzne dysproporcje w poziomie nauczania. W Walimiu silną stroną jest wysoki poziom edukacji szkolnej, natomiast w Jedlinie-Zdrój niski poziom stanowi jeden z problemów w sferze społecznej.

Edukacja na obszarze planowanym do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju wymaga wsparcia. Powinno one dotyczyć m.in. modernizacji istniejącej infrastruktury edukacyjnej, doposażenia pracowni przedmiotowych oraz poszerzenia oferty zajęć dodatkowych, w tym rozwijających kompetencje kluczowe i cyfrowe. Należy także dążyć do wzmocnienia oferty edukacyjnej oraz poprawy jakości nauczania.

6. Dziedzictwo kulturowe/zabytki

Gmina **Głuszycza** jest niezwykle bogata w zabytki. Na liście Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu znajduje się 239 zarejestrowanych obiektów na terenie miasta i sołectw. Są to głównie budynki mieszkalne z drugiej połowy XIX w. i z początku XX w., pałace, wille, dwory, obiekty sakralne, ale także infrastruktura techniczna (np. wiadukt kolejowy nad ul. Kłodzką). Na szczególne wyróżnienie zasługują: ruiny zamku Rogowiec z XIII w. w Grzmiącej, drewniany kościół filialny z XVI w. pw. Narodzenia NMP w Grzmiącej, drewniany kościół filialny z XVI w. pw. Matki Bożej Śnieżnej w Sierpnicy, kościół filialny z XVI w. pw. Wniebowzięcia NMP w Głuszycy Górnej, kościół parafialny z I połowy XVIII w. pw. NMP Królowej Polski w Głuszycy, dawna gospoda „Pod Jeleniem” położona w Głuszycy przy ul. Grunwaldzkiej 44, pałac fabrykanta położony w Głuszycy przy ul. Grunwaldzkiej 21, pałac, obecnie dom mieszkalny, położony przy ul. Grunwaldzkiej 41, tkalnia mechaniczna w Kolcach, Cmentarz Ofiar Faszyzmu

w Kolcach, cmentarze ewangelickie w Łomnicy i w Sierpnicy, dom mieszkalny przy ul. Spółdzielców 2 w Grzmiącej. Niestety wiele zabytków jest zaniedbanych i wymaga remontu.

Na terenie **Jedliny-Zdrój** w rejestrze Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wpisane są 22 zabytki. To 7 nieruchomości stanowiących obecnie domy mieszkalne, 5 obiektów użyteczności publicznej, pałac, parki i oficyna Kompleksu Pałacowego „Jedlinka” oraz dworce kolejowe.

Ponadto do ewidencji zabytków wpisane są 144 zespoły i obiekty o istotnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Większość tych obiektów, 84 to domy mieszkalne, poza tym 20 to zabudowania użyteczności publicznej, wille 13 obiektów, 10 stanowią budynki przemysłowe i magazynowe, pozostałe to cmentarze, wiadukty, kościoły, oficyny, obory, park, dworzec i wieża ciśnień. Do pozostałych cennych kulturowo atrakcji można zaliczyć:

- kultura regionu jak: stroje ludowe, rzemiosło artystyczne, historia, legendy,
- wydarzenia kulturalne, sportowe (jednorazowe bądź cykliczne),
- ludzie i osobowości, postacie historyczne bądź działające w czasie obecnym.

Dziedzictwo kulturowe gminy **Nowa Ruda** to efekt wieloletnich procesów związanych z napływem kolejnych grup ludności, ich zwyczajów i tradycji, przenoszonych na nowy grunt i budujących nową tożsamość. Dzisiejsi mieszkańcy gminy to w dużej mierze potomkowie polskich osadników z różnych rejonów dawnej II Rzeczypospolitej oraz Europy Zachodniej. Świadectwem kultury materialnej dawnych mieszkańców są funkcjonujące do dziś domy, kościoły, budynki użyteczności publicznej, wybrane obiekty infrastruktury turystycznej oraz szlaki komunikacyjne. To wszystko, oprócz atrakcyjnego położenia geograficznego, składa się na atrakcyjność gminy.

Najbardziej charakterystyczne obiekty gminy **Nowa Ruda** to:

- Zespół pałacowo-parkowy w Bożkowie – zabytkowy pałac z XVI w. zbudowany przez Hrabiego von Magnis, rezydencja barokowo-klasycystyczna z wieżami od strony północno-wschodniej i północno-zachodniej, do pałacu przylega park z okazałymi drzewami,
- Leśniczówka w Bożkowie z XIX w. o oryginalnym kształcie,
- Kościół św. Piotra i Pawła w Bożkowie – wybudowany w latach 1704-1708, jednonawowy z zakończonym półkoliście prezbiterium, wewnątrz charakterystyczna, niezwykle rzadka w Polsce, ambona w kształcie łodzi z baldachimem w postaci żagla z 1780 r.,
- Kościół św. Bartłomieja w Czerwieńczycach z XV w.,
- Kościół św. Marcina w Dzikowcu z XVII w. z plebanią z XVIII w.,
- Dwór – Prepozytura Joanitów w Dzikowcu z XVII w.,
- Kościół św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Jugowie z plebanią z XVIII w.,
- Zespół pałacowo-parkowy w Jugowie z XVIII w.,
- Kościół św. Jerzego wraz z cmentarzem przykościelnym w Krajanowie z XVIII w.,
- Kościół św. Michała Archanioła w Ludwikowicach Kł., barokowy z 1707-1708 r.,
- Pozostałości fabryki zbrojeniowej z czasów II wojny światowej, zakładu energetycznego i kopalni – jedne z największych w Europie. Obiekty położone przy ul. Fabrycznej, w okresie międzywojennym, jedna z najbardziej uprzemysłowionych europejskich ulic,
- Krzyże pokutne w Czerwieńczycach, Dzikowcu i Woliborzu z XIV – XVI w.,
- Dworce kolejowe w Ludwikowicach Kł. (częściowo drewniane) i Bartnicy (cegłany) z XIX w.,
- Jedne z największych wiaduktów kolejowych w Polsce w Ludwikowicach Kł. i Jugowie z XIX w.,
- Dwa, drugie co do długości tunele kolejowe w kraju, w Świerkach, z XIX w. i początku XX w.,
- Zespół przemysłowy huty Barbara w Przygórzu z XIX w.,
- Kościół św. Jakuba Apostoła z amboną w kształcie łodzi w Woliborzu, z XVI w.
- Schroniska górskie w Sokolcu i Jugowie z XIX i XX w.
- Dwór Dolny we Włodowicach z XVI w.
- Dwór w Woliborzu z XVIII w.

Najcenniejszym zespołem zabytkowym w **Pieszycach** jest zespół pałacowo-parkowy położony przy pl. Zamkowym. W jego skład wchodzi: pałac i park pałacowy, fragment parku obejmujący działkę nr 17, mur obronny nad młyńskim potokiem z pozostałościami strzelnic i fragment dwóch bastionów na linii tego muru przy pałacu, fragment obronnego muru obwarowującego folwark, cylindryczna baszta w południowo-wschodniej części założenia oraz mur ceglany po stronie północnej założenia wraz z oszkarpowaniem.

W centrum Rościszowa znajduje się pałac, obecnie Ośrodek Wypoczynkowy „Kasztel”. Budowla pochodząca z XVIII w. o wyglądzie barokowo-klasycystycznym, w XIX w. znacznie przebudowana. W dolnej części Rościszowa znajduje się Sanatorium Przeciwgruźlicze datowane na 1898 r. Zabudowa nosi cechy architektury eklektyczno-secesyjnej z licznymi detalami i elementami nawiązującymi do modnego na przełomie stuleci „stylu kurortowego”.

Do pozostałych ważniejszych obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków należą kościoły:

- Kościół p.w. św. Antoniego w Pieszycach – zlokalizowany przy ul. Kopernika – wzniesiony w 1873 r. dla ewangelików i restaurowany w latach 1972-73, budowla wzniesiona na planie krzyża w stylu neogotyckim, posiada czteroprzęsłowy korpus oraz transept i prezbiterium wielobocznie zakończone, na osi kościoła stoi wysoka strzelista wieża zakończona iglicowym hełmem,
- Kościół p.w. św. Jakuba – położony przy ul. Kościelnej – budynek wzmiankowany już w 1258 r., gotycka budowla orientowana z salowym wnętrzem, prezbiterium o wielobocznym zakończeniu przykryte jest sklepieniem krzyżowo-żebrowym, przy czym wsporniki żeber ozdobiono maskami,
- Kościół p.w. św. Bartłomieja – – położony w Rościszowie – kościół został wybudowany ok. 1392 r., a następnie przebudowany XVIII w., obiekt jednonawowy, orientowany,
- Kościół p.w. Aniołów Stróżów – położony w Kamionkach – obiekt po raz pierwszy wzmiankowany w XIV w., budowla barokowo-klasycystyczna, posiada charakter salowy na rzucie prostokąta, z kwadratową wieżą zwieńczoną ostrostupowym hełmem z prześwitem,
- Kościół p.w. św. Jana Nepomucena – zlokalizowany w Piskorzowie – obiekt wzniesiony przez ewangelików ok. 1654 r., po 75 latach został przejęty przez katolików i przebudowany kilkakrotnie, obecnie stanowi bezstylową budowlę ceglana, założoną na rzucie prostokąta.

Na atrakcyjność gminy **Walim** ma wpływ, oprócz położenia geograficznego, duża liczba zabytków i obiektów dziedzictwa kulturowego znajdujących się na jej terenie. Najważniejsze z nich to:

- Sztolnie – wybudowane w okresie II wojny światowej podziemia, tworzone pod kryptonimem „Riese” (Olbrzym), do dziś nie znany jest cel ich budowy – razem jest ich siedem, natomiast na terenie gminy znajdują się dwie: „Sztolnie Walimskie” oraz „Jawornik”.
- Zamek Grodno – XIII w. budowla znajdująca się na terenie Rezerwatu przyrody Góra Choina – mimo tego, że część zamku została zniszczona na przestrzeni wieków, to nadal zachwyca on swoim urokiem – na szczególną uwagę zasługują renesansowe portale oraz grafitowe dekoracje budynku bramnego,
- Zapora wodna na Jeziorze Bystrzyckim – zabytek techniki powstały w latach 1911-1914, jako jeden z wielu zbiorników retencyjnych w Sudetach,
- Żelazna lipa – odlew żeliwny pnia lipy wykonany w 1858 r. upamiętniający Fryderyka II, który zatrzymał się w karczmie na Podlesiu w dniu 22 lipca 1762 r. po wygranej bitwie nad wojskami austriackimi,
- Liczne zbytkowe kościoły i kamieniczki – w większości wpisane do rejestru zabytków,
- Krzyże pokutne – usytuowane:
  - dwa z XIV-XV w. w Glinnie koło kościoła,
  - trzy z XIV-XVI w. w Zagórzcu Śląskim – dwa na terenie Zamku Grodno a jeden przy ul. Drzymały,
  - jeden z XV-XVI w. w Niedźwiedzicy przy cmentarzu,
- Stare cmentarze – z okresu II wojny światowej, jak i z wielu lat poprzedzających ten okres, usytuowane na terenie całej gminy – na szczególną uwagę zasługuje Cmentarz w Walimiu z kwaterą Ofiar Terroru Hitlerowskiego.

Dziedzictwo kulturowe oraz zabytki są niewątpliwie jednym z najistotniejszych potencjałów rozwojowych Partnerstwa Sowiogórskiego. Uczestnicy spotkań konsultacyjnych jako silne strony LGD wskazali m.in.: dużą liczbę obiektów zabytkowych oraz różnorodnych atrakcji turystycznych. Uczestnicy spotkań w poszczególnych gminach Partnerstwa wskazywali potencjały obszaru dotyczące m.in.:

- dziedzictwa kulturowego i historycznego,
- niematerialnego dziedzictwa (krajobraz i imprezy),
- atrakcyjnych muzeów i historii związanych z górnictwem,
- atrakcyjnych historii tajemnic z okresu II wojny światowej,
- tradycji uzdrowiskowych,
- zabytków architektury,
- ciekawych miejsc historyczne,
- bogatej oferty kulturalnej.

Zasoby ludzkie, rozumiane jako wielokulturowa historia, różnorodność etniczna czy chociażby aktywnie działające Koła Gospodyń Wiejskich (kultywujące tradycje lokalne), również zostały wskazane przez uczestników konsultacji jako silne strony Partnerstwa Sowiogórskiego.

Do słabych stron uczestnicy zaliczyli zły stan techniczny zabytków (w tym zdewastowane obiekty i pustostany), zanikanie funkcji uzdrowiskowej (Jedlin-Zdrój) czy niską aktywność społeczną mieszkańców przejawiającą się m.in. niewielką frekwencją w organizowanych wydarzeniach i imprezach kulturalnych. Natomiast jako zagrożenia

wskazali nasilającą się niechęć do aktywności i uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności oraz brak źródeł finansowania m.in. na niszczące zabytki architektury posiadające walory turystyczne i potencjał biznesowy.

7. Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości

Poszczególne gminy Partnerstwa Sowiogórskiego posiadają odrębne, indywidualne cechy rozwoju, jednak wszystkie dotknięte są upadkiem przemysłu i zahamowaniem rozwoju gospodarczego regionu, opartego głównie na przemyśle wydobywczym oraz lekkim.

Na obszarze planowanym do objęcia LSR w 2020 r. zarejestrowanych było ogółem 4267 podmiotów gospodarczych, z czego większość stanowiły przedsiębiorstwa prywatne (3877 podmiotów). W porównaniu do 2014 r. nastąpił wzrost liczby podmiotów o ok. 11,4%. W 2014 r. według GUS zarejestrowanych było 3832 podmiotów gospodarczych, w tym 3436 prywatnych.

Tabela 7. Podmioty wpisane do rejestru REGON w gminach obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie

Wyszczególnienie	Podmioty gospodarki narodowej – ogółem			Sektor prywatny – ogółem		
	2014	2020	2014=100	2014	2020	2014=100
Głuszycza	920	1 064	115,7	764	899	117,7
Jedlina-Zdrój	476	514	108,0	464	493	106,3
Nowa Ruda	784	908	115,8	759	867	114,2
Pieszycze	1 022	1 118	109,4	922	1 053	114,2
Walim	630	663	105,2	527	565	107,2
Partnerstwo Sowiogórskie	3 832	4 267	111,4	3 436	3 877	112,8
Dolny Śląsk	351 121	396 046	112,8	335 478	373 336	111,3

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Zaznaczyć jednak należy, że wzrost liczby podmiotów gospodarczych na obszarze Partnerstwa był wolniejszy niż w województwie dolnośląskim (12,8%). Prowadzi to do wniosku, że LGD rozwija się wolniej niż województwo, w rezultacie jego pozycja gospodarcza na Dolnym Śląsku uległa na przestrzeni analizowanych lat osłabieniu.

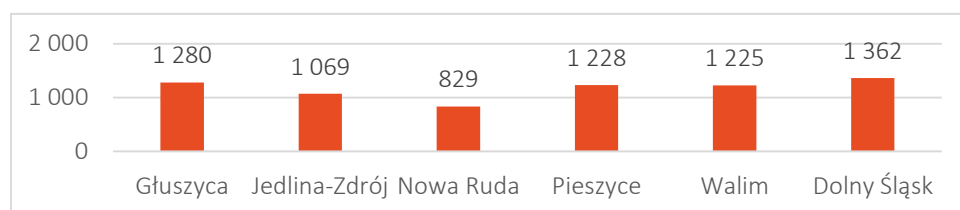
Najwyższy potencjał gospodarczy, mierzony liczbą przedsiębiorstw sektora prywatnego, wykazała gmina Pieszycze (1053 podmioty) a najniższy gmina Jedlina-Zdrój (493 podmioty).

Na obszarze planowanym do objęcia LSR według GUS w 2020 r. funkcjonowało:

- 4140 podmiotów zatrudniających do 9 pracujących,
- 110 podmiotów zatrudniających od 10 do 49 pracujących,
- 16 podmiotów zatrudniających od 50 do 249 pracujących,
- 1 podmiot zatrudniający od 250 do 999 pracujących.

Jak wynika z powyższych danych wśród podmiotów gospodarczych dominują przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 50 pracowników (99,6% podmiotów). Liczba przedsiębiorstw poniżej 50 pracowników wyniosła 4250.

Przedsiębiorczość na obszarze LGD jest na średnim poziomie, wskaźnik podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców, ukazuje poziom niższy w całym obszarze LGD od średniego poziomu dla Dolnego Śląska.

Rysunek 9. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w 2020 r.

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Wśród poszczególnych gmin najwyższą wartością wskaźnika w 2020 r. charakteryzowała się gmina Głuszycza (1280) a najniższą gmina Nowa Ruda (829).

Analiza struktury przedsiębiorstw według sekcji, w których funkcjonują prowadzi do wniosku, że na obszarze LGD dominowały podmioty związane z:

- działalnością związaną z obsługą rynku nieruchomości (Sekcja L) – 858 podmiotów,
- budownictwem (Sekcja F) – 609 podmiotów,
- handlem hurtowym i detalicznym, naprawą pojazdów samochodowych, włączając motocykle (Sekcja G) – 600 podmiotów.

W 2020 r. w ramach powyższych sekcji działało łącznie 457 podmiotów, co stanowiło ok. 50,6% ogółu podmiotów funkcjonujących w LGD. Podmioty te posiadają więc kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru.

Tabela 8. Podmioty wpisane do rejestru REGON według sekcji PKD na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego

Podmioty według Sekcji PKD	2014	2020	2014=100
Sekcja A Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	68	47	69,1
Sekcja B Górnictwo i wydobywanie	142	4	2,8
Sekcja C Przetwórstwo przemysłowe	187	421	225,1
Sekcja D Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	374	85	22,7
Sekcja E Dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	52	34	65,4
Sekcja F Budownictwo	295	609	206,4
Sekcja G Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	652	600	92,0
Sekcja H Transport i gospodarka magazynowa	133	157	118,0
Sekcja I Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	139	111	79,9
Sekcja J Informacja i komunikacja	119	112	94,1
Sekcja K Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	79	73	92,4
Sekcja L Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	752	858	114,1
Sekcja M Działalność profesjonalna naukowa i techniczna	160	221	138,1
Sekcja N Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	84	116	138,1
Sekcja O Administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	25	24	96,0
Sekcja P Edukacja	135	112	83,0
Sekcja Q Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	143	168	117,5
Sekcja R Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	57	84	147,4
Sekcja S i T Pozostała działalność usługowa, Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników, gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	225	250	111,1

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Głuszycza jest gminą dotkniętą upadkiem dużych zakładów przemysłowych, które dawały pracę mieszkańcom w wieku produkcyjnym. Powstałe bezrobocie strukturalne na lata zepchnęło znaczną część mieszkańców do strefy korzystającej z pomocy socjalnej. Jednak korzystne położenie geograficzne i piękno otaczającej przyrody dają gminie duże możliwości rozwoju turystyki i agroturystyki. Według danych GUS w gminie Głuszycza na koniec 2020 r. zarejestrowanych było 1064 podmiot gospodarczych. Biorąc pod uwagę strukturę działających na terenie gminy podmiotów gospodarczych, możliwość pozyskania inwestorów z zewnątrz oraz potencjał w postaci korzystnego położenia geograficznego, słusznym wydaje się rozwój szeroko rozumianego przemysłu turystycznego.

Gmina **Jedlina-Zdrój** jako miejscowość uzdrowiskowa ma ograniczone możliwości rozwoju przedsiębiorczości z uwagi na ochronę leczniczych naturalnych warunków klimatu, środowiska przyrodniczego i wydobywanych wód mineralnych. Dlatego też kierunki rozwoju przedsiębiorczości muszą uwzględniać ograniczenia zawarte w przepisach prawa i dokumentach określających możliwości funkcjonowania uzdrowiska i priorytety jego rozwoju. Stąd

z obszaru całego miasta przez wiele lat eliminowany był przemysł i usługi szczególnie uciążliwe dla uzdrowiska i jego naturalnych zasobów leczniczych a preferowane działalności sprzyjające i służące rozwojowi uzdrowiska, turystyki i rekreacji oraz innych niezbędnych dla prawidłowego zaspakajania potrzeb wspólnoty samorządowej. Według danych GUS w na koniec 2020 r. zarejestrowanych było w gminie 514 podmiotów gospodarczych.

W gminie **Nowa Ruda** według danych GUS w na koniec 2020 r. zarejestrowanych było 908 podmiotów gospodarczych. Warto podkreślić, że na tle pozostałych gmin wchodzących w skład LGD, na przestrzeni lat 2014-2020 gmina odnotowała najwyższy wzrost liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON (15,8%). Zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności Gospodarczej, największa część, tj. 208 stanowią podmioty zajmujące się handlem hurtowym, detalicznym, naprawą pojazdów samochodowych. Następnie 160 podmiotów działa w zakresie usług budowlanych. Na terenie gminy są też 73 zakłady zajmujących się przetwórstwem przemysłowym, kolejne 53 przedsiębiorstwa działają w zakresie rolnictwa, leśnictwa łowiectwa i rybactwa.

Według danych GUS za 2020 r. na terenie gminy **Pieszycy** podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON było ogółem 1118, z czego 63 w sektorze publicznym oraz 1053 w sektorze prywatnym. W okresie 2014-2020 nastąpił wzrost zarejestrowanych nowych podmiotów o 9,4%.

Na terenie gminy **Walim** na koniec 2020 r. według danych GUS zarejestrowane były 663 podmioty gospodarcze. Najwięcej, bo 137 zajmuje się działalnością związaną z obsługą rynku nieruchomości. Następnie 107 podmiotów działa jako placówki handlowe zajmujące się sprzedażą hurtową bądź detaliczną, 76 prowadzi usługi budowlane.

Spotkania konsultacyjne z mieszkańcami obszaru oraz partnerami społeczno-gospodarczymi pozwoliły na zdiagnozowanie słabych stron Partnerstwa w sferze gospodarczej. Zdaniem uczestników tych spotkań należą do nich:

- brak przemysłu i dużych zakładów pracy,
- niewystarczające wsparcie lokalnych przedsiębiorstw,
- brak infrastruktury dla przedsiębiorstw,
- brak usług rzemieślniczych i specjalistycznych.

Uczestnicy spotkań z poszczególnych gmin diagnozowali problemy dotyczące przede wszystkim braku: infrastruktury dla przedsiębiorstw, usług rzemieślniczych i specjalistycznych, lokali na działalność gospodarczą, dużych zakładów pracy, przemysłu, wsparcia finansowego na wyposażenie przedsiębiorstw, zainteresowania dużych pracodawców oraz instytucji otoczenia biznesu (IOB). Wśród słabych stron pojawiły się także takie wskazania jak: zanikanie "małego" handlu, niewystarczające wsparcie drobnego biznesu czy mała atrakcyjność obszaru do lokowania przedsiębiorstw zwłaszcza dużych wynikająca głównie z ukształtowania terenu i niskiej dostępności komunikacyjnej (duża odległość od autostrady A4, wąskie górskie drogi).

Do zagrożeń, które mogą utrudnić dalszy rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego w sferze gospodarczej, uczestnicy spotkań zaliczyli:

- niestabilność sytuacji w kraju i za granicą,
- inflacja,
- biurokracja,
- brak źródeł finansowania.

Szansą dla rozwoju sfery gospodarczej na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego, zdaniem uczestników spotkań, może być bliskość Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz funkcjonowanie na terenie Partnerstwa strefy aktywności gospodarczej, a także spodziewane uruchomienie i dostępność środków unijnych.

8. Rolnictwo i rynek rolny

Powszechny Spis Rolny 2020 (PSR 2020) został prowadzony w całej Polsce, według stanu na dzień 1 czerwca 2020 r. Jego wyniki stanowią źródło, które pozwala scharakteryzować rolnictwo obszaru planowanego do objęcia LSR.

Na obszarze Partnerstwa według PSR 2020 funkcjonowały 1023 gospodarstwa rolne o średniej powierzchni 12,44 ha. Należy zaznaczyć, że w podziale na grupy obszarowe użytków rolnych, dominującą pozycję stanowiły gospodarstwa rolne o powierzchni od 1 do 5 ha, które stanowiły blisko połowę gospodarstw rolnych na obszarze LGD.

Liczba pracujących w gospodarstwach rolnych (członkowie rodziny i pracujący najemni stali) wyniosła 1812 osób.

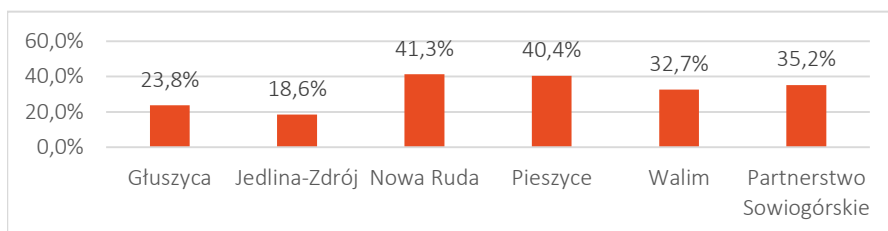
Tabela 9. Gospodarstwa rolne

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw	Pracujący w gospodarstwach	Średnia powierzchnia [ha]
Głuszycza	136	213	10,87
Jedlina-Zdrój	19	34	17,05
Nowa Ruda	468	857	12,32
Pieszycy	184	285	13,95
Walim	216	423	11,99

Partnerstwo Sowiogórskie	1 023	1 812	12,44

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS i Powszechny Spis Rolny 2020.

Wśród poszczególnych gmin największym udziałem powierzchni gospodarstw rolnych w powierzchni ogółem charakteryzowała się gmina Nowa Ruda (41,3%) a najniższą gmina Jedlina-Zdrój (18,6%). Średnia wartość niniejszego wskaźnika dla obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego wyniosła 35,2%.

Rysunek 10. Udział powierzchni gospodarstw rolnych w powierzchni ogółem

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS i Powszechny Spis Rolny 2020.

Biorąc pod uwagę powierzchnię zasiewów upraw, na analizowanym obszarze dominują zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi a w następnej kolejności rzepak i rzepik, buraki cukrowe, ziemniaki i warzywa gruntowe. Niestety w przypadku produkcji zwierzęcej dane PSR 2020 są niepełne co utrudnia odpowiednie wskazanie głównych kierunków produkcji rolniczej.

W obszarze rolnictwa uczestnicy spotkań konsultacyjnych wskazali na niską jakość gruntów rolnych jako słabą stronę i zmniejszenie ilości gospodarstw rolnych jako możliwe zagrożenie dla dalszego rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego.

9. Obszary atrakcyjne turystycznie

Obszar posiada duże walory i możliwości rozwoju turystyki oraz agroturystyki. Wobec likwidacji wielu zakładów przemysłowych w całym rejonie (zwłaszcza przemysłu węglowego i lekkiego) i utraty znacznej części stanowisk pracy, turystyka ma do wypełnienia niezwykle istotną rolę w aktywizacji gospodarczej całego regionu.

Gmina **Głuszyca** oferuje turystom atrakcje o bardzo zróżnicowanym charakterze. Do jednej grupy należą atrakcje dla osób poszukujących spokojnego wypoczynku, urozmaiconego pobytom w interesujących miejscach, do drugiej atrakcje dla osób poszukujących aktywnych form wypoczynku. Do pierwszej kategorii należą:

- udostępnione do zwiedzania Podziemne Miasto Osówka – z obiektami podziemnymi i naziemnymi, jeden z kompleksów budowanych przez hitlerowców pod kryptonimem „Riese”,
- inne kompleksy i obiekty budowane pod kryptonimem „Riese”, położone w Masywie Włodarza,
- funkcjonująca, XIX w. linia kolejowa Wałbrzych – Kłodzko z wiaduktami i tunelami,
- niezwykle walory krajobrazowe Obniżenia Górnej Bystrzycy,
- grzybne świerkowo-bukowe lasy,
- zarybiony zalew w byłym kamieniołomie na Ostoi,
- głuszyckie, zarybione stawy w Dolinie Marcowego Potoku,
- gęsta sieć szlaków pieszych, m.in. szlak Sudecki im. M. Orłowicza przez Jedlińską Kopę, Przełęcz Marcowa na Wielką Sowę, czarny Szlak Martyrologii,
- bezpośrednie sąsiedztwo z miejscowością Janowiczki w Czechach oraz wieżą widokową na Ruprechtickim Szpiczaku,
- poszerzająca się oferta noclegowa i gastronomiczna.

Do drugiej kategorii (dla osób poszukujących aktywnych form wypoczynku) należą:

- trasy rowerowe Strefy MTB,
- trasy narciarstwa biegowego na pograniczu z Czechami,
- dobre warunki lotne i lądowisko dla paralotniarzy w na terenie Grzmiącej,
- szlaki i baza do uprawiania turystyki konnej,
- lodospady i możliwość uprawiania wspinaczki lodowej w byłym kamieniołomie na Ostoi w Górach Suchych,
- dobre warunki do organizacji rajdów samochodów terenowych offroad w okolicach Kamyków, czyli byłej kopalni melafiru,
- Cesarskie Skałki w Masywie Włodarza – wspinaczka skałkowa, buldering,
- wyciągi narciarskie w Łomnicy,
- korzystne warunki do uprawiania skitouringu,
- czynny w sezonie letnim basen miejski z trzema nieckami,
- łowisko pstrąga.

Na terenie gminy **Głuszycza** funkcjonuje wiele gospodarstw agroturystycznych oferujących możliwość całorocznego wypoczynku. Obiekty posiadają udogodnienia dla rodzin z dziećmi, np. możliwość skorzystania z wyposażenia dla dzieci dostęp do placu zabaw, trampoliny lub wypożyczenie sprzętu turystycznego. Gospodarstwa oferują naukę jazdy konnej, możliwość uprawiania turystyki konnej czy też wędkowanie w zarybionych stawach. Miłośnicy jazdy na rowerach mogą skorzystać z myjek rowerowych i serwisu rowerowego oraz z wypożyczalni rowerów. W sezonie zimowym czynna jest wypożyczalnia i serwis nart biegowych.

Rozwój turystyki, rekreacji i wypoczynku jest szansą ożywienia gospodarczego gminy **Jedlina-Zdrój**. Jest to dziedzina stanowiąca istotne uzupełnienie uzdrowskiego charakteru miasta i leczenia uzdrowskiego. Z uwagi na eliminację z terenu uzdrowskiego uciążliwej działalności gospodarczej, usługi w zakresie turystyki, rekreacji i wypoczynku są tą gałęzią gospodarczą, której intensywny i wszechstronny rozwój jest ze wszelkich miar pożądany.

Miasto posiada infrastrukturę dla turystyki aktywnej, rekreacji i wypoczynku całorocznego: szlaki turystyczne, wyciąg narciarski z naśnieżanym stokiem, całoroczny tor saneczkowy, kort tenisowy, ścieżki rekreacyjne, boiska sportowe, polany widokowe i rekreacyjne, trasy rowerowe, itp. Wymieniona infrastruktura to najważniejsze elementy Uzdrowskiego Szlaku Turystyczno-Rekreacyjnego. Szlak jest wzbogacany dalszymi inwestycjami miejskimi (m.in. modernizacja Parku Zdrojowego z miejscami do rekreacji i wypoczynku, Parku Aktywności Czarodziejska Góra oraz Kompleksu Sportowo-Rekreacyjnego Active). Do infrastruktury turystycznej należy zaliczyć szlaki turystyczne oraz trasy rowerowe przebiegające przez Jedlinę-Zdrój. Trasy turystyczne znakowane są szlakami przez Oddział Wałbrzyski PTTK. Przez miasto przebiegają piesze szlaki górskie jak:

- czerwony – Szlak Główny Sudecki im. Orłowicza,
- niebieski – Międzynarodowy Długodystansowy Szlak Pieszy,
- żółty – szlak pieszy,
- czarny – szlak pieszy.

Największą atrakcją turystyczną w mieście jest Zespół Pałacowo-Hotelowy w Jedlinie, który w szybkim tempie odzyskuje dawną świetność i przyciąga rocznie tysiące turystów, którzy zainteresowani są historią Dolnego Śląska, a w szczególności tajemnicami II wojny światowej związanymi w tym rejonie z kompleksem „Riese”. W sąsiedztwie Pałacu wybudowano także kolejną atrakcję Browar „Jedlinka” z zapleczem gastronomicznym i hostelem.

W mieście baza noclegowa jest dość dobrze rozwinięta. Funkcjonuje tu: trzygwiazdkowy, Hotel „Jedlinka”, willa „Kwiaty Polskie”, Oberża PRL, pokoje gościnne „Moniuszko”, pokoje gościnne i Gospodarstwo Agroturystyczne „Zacisze Trzech Gór”, Hotel Charlotta. Istniejąca baza noclegowa jest bardzo zróżnicowana pod względem warunków i wyposażenia. W gminie funkcjonują obiekty z pokojami gościnnymi, które dysponują średnio 17 do 20 miejscami noclegowymi, w tym jeden z 50 miejscami noclegowymi.

Bazę gastronomiczną tworzą: Restauracja w Hotelu „Jedlinka”, „Oberża PRL”, „Restauracja Industrialna”, kawiarnia „Słodkie Sny”, Browar „Jedlinka” oraz Restauracja „Włoska Nonna”.

Bogate walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy **Nowa Ruda** mają duży wpływ na rozwój turystyki, a położenie stwarza naturalne warunki wypoczynkowe ze względu na górzisty charakter. Zachodnia część gminy leży w obrębie obniżenia Nowej Rudy, które od strony północno-wschodniej graniczy z masywem Gór Sowich, a od południowo-zachodniej ze Wzgórzami Włodzickimi, a dalej z pasmem Gór Stołowych.

Atrakcyjność turystyczną gminy **Nowa Ruda** podnoszą:

- udostępnione do zwiedzania Muzeum Przy Tunelu w Świerkach oraz Muzeum Techniki Militarnej Molke w Ludwikowicach Kł.,
- liczne obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach,
- funkcjonująca, XIX w. linia kolejowa Wałbrzych – Kłodzko z wysokimi wiaduktami i długimi tunelami, wyjątkowe na skalę kraju,
- niezwykle walory krajobrazowe Wzgórz Włodzickich z wieżą widokową odnowioną w 2018 r. oraz jedynymi w kraju pieszymi szlakami literackimi, związanymi z noblistką Olgą Tokarczuk; przez Wzgórz Włodzickie prowadzi także tematyczny, ciekawy szlak „Cztery wieże”,
- gęsta sieć szlaków pieszych, m.in. szlak Sudecki im. M. Orłowicza,
- bezpośrednie sąsiedztwo z miejscowością Šonov, z której prowadzi jeden ze szlaków literackich,
- bliskie sąsiedztwo z czeskim partnerem - miastem Broumov,
- bezpośrednie sąsiedztwo z wieżami widokowymi - Kalenica (odnowiona w 2022 r.), Wielka Sowa (w 2023 r. w trakcie remontu),
- poszerzająca się oferta noclegowa i gastronomiczna,

- Trójpański Kamień w Bartnicy – unikatowy kamień graniczny o wysokości 1,6 m na szczycie Leszczyńca z 1732 r. położony na dawnym styku Śląska, Czech i Hrabstwa Kłodzkiego.

Atrakcyjność gminy **Nowa Ruda** podnosi możliwość zwiedzania jej oraz uprawiania różnych sportów przez cały rok. Zapleczem są:

- schronisko „Zygmuntówka” w Jugowie, schronisko turystyczne „Orzeł” w Sokolcu,
- liczne obiekty noclegowe, głównie gospodarstwa agroturystyczne,
- wyciąg orczykowy „Rymarz” o długości zjazdowej 600 m – Przełęcz Jugowska,
- wyciąg orczykowy „Sokół” o długości zjazdowej 600 m, trasy zjazdowe trudna i łatwa – Przełęcz Sokola,
- wyciąg orczykowy „Przy-Górze” w Przygórzu, trasa zjazdowa łatwa,
- Centrum Rekreacji „Harenda” w Ludwikowicach Kłodzkich: akwen z wypożyczalnią sprzętu wodnego (kajaki, rowery wodne), zwierzyńiec,
- poligon do paintballu, arena i tor dla quadów w Dzikowcu,
- trasy rowerowe Strefy MTB, trasa rowerowa (asfaltowa) biegnąca z Nowej Rudy przez Włodowice, Ścinawkę Górną do Broumova,
- trasy narciarstwa biegowego na pograniczu z Czechami,
- dobre warunki lotne i lądowisko dla paralotniarzy na szczycie Żmij,
- szlaki i baza do uprawiania turystyki konnej (Wzgórza Włodzickie).

Gminie **Nowa Ruda** zależy na wykorzystaniu swoich walorów, w których jest ogromny potencjał, do rozwoju turystyki. Robi to poprzez:

- wzbogacanie i promowanie oferty turystycznej,
- rozwijanie infrastruktury turystycznej,
- różnicowanie oferty, indywidualizując ją dla dzieci, osób dorosłych, rodzin, seniorów, sportowców itp.,
- dążenie do podniesienia estetyki wsi,
- pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego, dążenie do jego efektywnego wykorzystania,
- efektywne wykorzystanie walorów środowiska naturalnego, zmierzanie do właściwego znakowania szlaków turystycznych.

Analiza walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego gminy **Pieszycy** pozwala zidentyfikować kilka elementów, które mogą wpłynąć na rozwój turystyki na jej terenie. Gmina położona jest na obrzeżach Parku Krajobrazowego

Gór Sowich. W Parku Krajobrazowym jak i okolicach Pieszyc żyją liczne gatunki fauny i flory. Specyficznym elementem walorów przyrodniczo-krajobrazowych, który umożliwia obserwację otaczającego środowiska jest punkt widokowy na szczycie Wielkiej Sowy, z którego rozciąga się wspaniała panorama Sudetów i Przedgórze Sudeckiego.

Na obszarze gminy **Pieszycy** jest dość dobrze rozbudowana sieć szlaków turystycznych i tras rowerowych. Zimą zaś gmina staje się doskonałym miejscem do uprawiania sportów zimowych. Dodatkowym atutem wpływającym korzystnie na atrakcyjność walorów turystycznych jest stale rozwijająca się baza hotelowa i agroturystyczna.

Wieża widokowa na Wielkiej Sowie została udostępniona turystom w 1906 r. Na jej szczyt wchodzi się kolejno schodami zewnętrznymi i wewnętrznymi z przejściem przez wewnętrzną kondygnację widokową z 14 oknami. Ze szczytu, można podziwiać panoramę od Karkonoszy po Masyw Śnieżnika. Szczyt Wielka Sowa liczy 1015 m n.p.m.

Ze względu na ukształtowanie terenu, warunki krajobrazowe, ich różnorodność, bliskość dużych aglomeracji miejskich oraz szereg zabytków, na terenie gminy **Walim** istnieje możliwość prowadzenie działalności turystycznej przez cały rok. Od wiosny do jesieni – turystyka piesza, rowerowa, nordic walking. Zimą – narciarstwo zjazdowe, biegowe, snowboard. Gmina charakteryzuje się bardzo dobrze rozwiniętą bazą noclegową o zróżnicowanym standardzie, od hotelu 4* po dużą sieć gospodarstw agroturystycznych, z ponad tysiączną liczbą miejsc noclegowych.

Na terenie gminy **Walim** znajduje się sieć szlaków turystycznych, które umożliwiają turystom wędrowanie po Górach Sowich i Górach Czarnych oraz wejście na najwyższy szczyt Gór Sowich – Wielką Sowę. Najważniejsze z nich to:

- Główny Szlak Sudecki im. M. Orłowicza, prowadzący głównymi grzbietami Sudetów o długość ok. 390 km – w gminie Walim szlak rozpoczyna się w Rzeczce przechodzi przez Przełęcz Sokolą na Wielką Sowę,
- Długodystansowy Międzynarodowy Szlak E-3 Atlantyk – Morze Czarne, znakowany kolorem niebieskim, Polski odcinek na terenie Sudetów ma długość ok. 220 km i jest wariantem Głównego Szlaku Sudeckiego –

przez Gminę Walim przebiega od Dziećmorowic poprzez Lisią Skatę, Zagórze Śląskie, Michałkową, Glinno na Przełęcz Walimską i dalej na Wielką Sowę,

- Szlak Zamków Piastowskich, znakowany kolorem zielonym, długości ok. 146 km, łączy 15 zamków i grodów – szlak przebiega od Zamku Grodno w Zagórzcu Śląskim poprzez Zamek Bolków do Zamku Grodziec,
- Szlak Martyrologii, znakowany kolorem czarnym biegnie od byłej stacji PKP w Jugowicach poprzez Jugowice Górne, Walim, Osówkę, Kolce do byłej stacji PKP w Głuszycy Górnej – szlak ten przebiega przez większość obiektów budowanych w okresie II wojny światowej pod kryptonimem „Riese”,
- Szlak Żółty, znakowany kolorem żółtym – rozpoczyna się na przystanku autobusowym w Walimiu i biegnie przez Małą Sowę, Wielką Sowę do Pieszyc.

Walory krajobrazowe gminy **Walim** związane są z otoczeniem Zamku Grodno, w Zagórzcu Śląskim, gdzie znajduje się rezerwat „Góra Choina” o powierzchni 19,31 ha, powołany dla ochrony walorów krajobrazowych i porastających zamkowe wzgórze zbiorowisk leśnych. Teren gminy Walim w znacznej części leży w granicach obszaru NATURA 2000 „Ostoja Nietoperzy Gór Sowich”.

Na terenie gminy **Walim** znajdują się pomniki przyrody, w tym:

- Pomniki przyrody ożywionej:
  - Lipa drobnolistna – Walim ul. Kilińskiego 3 (obwód pnia 540 cm, wysokość 22 m, rozpiętość korony 20 m, wysokość korony 18 m, szacunkowy wiek 230 lat),
  - Lipa szerokolistna – Zagórze Śląskie, dziedziniec Zamku Grodno (obwód pnia 660 cm, wysokość 18 m, rozpiętość korony 16 m, wysokość korony 15 m, szacunkowy wiek 260 lat),
- Pomniki przyrody nieożywionej:
  - Babi Kamień – naturalna forma skalna – obiekt znajduje się w lesie, obręb Walim, poza oznakowanymi szlakami turystycznymi i jest trudno dostępny,
  - Sępik – naturalna forma skalna – obiekt znajduje się w lesie, obręb Walim, poza oznakowanymi szlakami turystycznymi, prowadzi do niego nieoznakowana ścieżka z dna doliny.

Gmina **Walim** dąży do dynamicznego rozwoju, stawia przed sobą wiele priorytetów. Najważniejszy z priorytetów to turystyka, a dokładniej jej stały rozkwit. W tym celu gmina i jej pomioty:

- nieustannie wzbogaca ofertę turystyczną, tworzy produkty lokalne,
- efektywnie promuje swoje zasoby przy użyciu wszelkich dostępnych mechanizmów, tj. internet, media, wydarzenia kulturalno-rozrywkowe organizowane na terenie gminy, targi turystyczne,
- wspiera urozmaiconą ofertę hotelową i gastronomiczną współpracując z obiektami,
- dąży do stworzenia dogodnej infrastruktury turystycznej i drogowej - dla podniesienia atrakcyjności i rozwoju gminy, konieczna jest rozbudowa sieci i urządzeń infrastruktury technicznej, a także jej unowocześnienie, wraz z ogólną poprawą estetyki gminy,
- tworzy turystyczne oferty prorodzinne dostępne o każdej porze roku,
- pielęgnuje dziedzictwo kulturowe, dla efektywnego z nich korzystania,
- efektywnie wykorzystuje walory środowiska naturalnego oraz dąży do wzrostu świadomości ekologicznej wśród mieszkańców.

Atrakcyjność turystyczna obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego była również mocno podkreślana przez uczestników spotkań konsultacyjnych i wskazywana jako jeden z jego większych potencjałów rozwojowych. W ramach opracowanej analizy SWOT uczestnicy zdefiniowali takie silne strony jak:

- rozbudowana infrastruktura turystyczna i sportowo-rekreacyjna,
- duża liczba różnorodnych atrakcji turystycznych,
- położenie geograficzne,
- wysokie walory krajobrazowe i przyrodnicze,
- duża liczba obiektów zabytkowych.

Uczestnicy z poszczególnych gmin wskazywali na takie potencjały jak: rozwijająca się turystyka górską i rowerową, powstawanie nowych szlaków turystycznych, kumulacja ciekawych miejsc do poznania i odkrycia, piękne miejsca widokowe i turystyczne, rozbudowana baza noclegowa i infrastruktura turystyczna, atrakcje turystyczne, otwarte kąpielisko czy duża liczba zbiorników wodnych dla wędkarzy. Wielu uczestników podkreślało również potencjał obszaru do uprawiania sportów (MTB, narciarstwo biegowe/zjazdowe), i turystyki aktywnej (rowerowej, konnej).

Niewystarczająca promocja turystyczna oraz niepełne wykorzystanie potencjału turystycznego obszaru to zdaniem mieszkańców słabe strony Partnerstwa Sowiogórskiego. Do tej kategorii zostały również zaliczone takie kwestie jak

niewystarczająca infrastruktura turystyczna (w tym liczba miejsc noclegowych), niewystarczająca liczba miejsc gastronomicznych oraz zły stan techniczny zabytków. W trakcie poszczególnych spotkań, organizowanych w każdej z pięciu gmin, pojawiały się podobne problemy m.in.: niewystarczająca liczba miejsc noclegowych o wysokim standardzie, niewystarczająca liczba miejsc gastronomicznych (nierównomierne rozmieszczenie), brak małej gastronomii, a także niewystarczające wsparcie dla firm z branż turystycznych i niewystarczająca oferta firm wspierających turystykę.

Mieszkańcy miejscowości Kamionki zgłosili dodatkowo brak infrastruktury turystycznej: ścieżki rowerowe, chodniki, mała gastronomia oraz brak przystanku/wiaty komunikacji publicznej powyżej "Czarnego Rycerza", co ich zdaniem jest istotne dla turystyki pieszej.

Szans rozwojowych uczestnicy spotkań upatrują w stworzeniu spójnej i konsekwentnie realizowanej strategii promocji obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego, właściwym wykorzystaniu potencjału przyrodniczego, historycznego i turystycznego, a także geotermalnego. Zdaniem uczestników istotne znaczenie może mieć również budowana linia kolejowa, która niewątpliwie przyczyni się do poprawy komunikacji transportowej, a tym samym zwiększenia liczby turystów odwiedzających obszar Partnerstwa.

Brak źródeł finansowania i degradacja środowiska naturalnego (szamba, śmieci, kopciuchy) to dwa najpoważniejsze zagrożenia rozwojowe Partnerstwa Sowiogórskiego w obszarze turystyki. Mieszkańcy poszczególnych miejscowości wskazywali również takie kwestie jak: zarastające miejsca widokowe (zasłonięte widoki), śmieci na szlakach turystycznych oraz napływ turystów zmotoryzowanych (motocykle i quady), które powodują, hałas, rozjeżdżanie dróg leśnych, niebezpieczeństwo dla pieszych i są uciążliwe dla mieszkańców Kamionek

10. Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne

Obszar Partnerstwa Sowiogórskiego to swoisty tygiel kulturowy, charakteryzujący się różnorodnością nie tylko przyrody czy architektury, ale przede wszystkim różnorodnością kultur. Teren obszaru planowanego do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju zamieszkują „osadnicy”, którzy nie są jeszcze związani z kulturą miejsca zamieszkania, a raczej z kulturą miejsca pochodzenia – która powoli zanika. Obszar Partnerstwa nie ma wypracowanego „jednego” produktu lokalnego, tradycyjnego czy regionalnego. Każda gmina oferuje inne „atrakcje” oparte na swoich zasobach.

Gmina **Głuszycza** posiada sieć 150 km tras rowerowych (strefa MTB Głuszycza) wyznaczonych na 6 szlakach, powiązanych z czeskimi i polskimi szlakami rowerowymi. Głuszyckie trasy rowerowe należą do strefy MTB Sudety o łącznej długości prawie 500 km. Trasy rowerowe usytuowane w gminie są uznawane przez pasjonatów rowerów górskich za jedne z najciekawszych i najpiękniejszych w Polsce. Biegają one głównie górkami i ścieżkami, asfalt spotyka się tylko na odcinkach dojazdowych z centrum miejscowości i znajdują się w bezpośredniej bliskości wyjątkowych atrakcji turystycznych, m.in. w pobliżu Podziemnego Miasta Osówka – ostatniej i najbardziej rozbudowanej kwatery Adolfa Hitlera na Dolnym Śląsku, w okolicach Doliny Pięciu Stawów, Kamyków – nieczynnego kamieniołomu, który przypomina górskie jezioro i urzeka swoim niecodziennym pięknem o każdej porze

roku czy też Cesarskich Skałek – punktu widokowego w centrum miejscowości. Trasy rowerowe prowadzą także w okolice ruin średniowiecznego zamku Rogowiec, najwyższej położonego zamku w Polsce oraz otaczają jeden z najwyższych szczytów Sudetów Środkowych – Waligórze (936 m n.p.m.). Na głuszyczych trasach rowerowych organizowane są zawody w kolarstwie górskim w ramach Pucharu Strefy MTB Sudety.

Podziemne Miasto Osówka to najdłuższy kompleks wybudowany w Górach Sowich w ramach niemieckiego projektu „Riese”. Powstał pod koniec 1943 r. Składa się z systemów obronnych na powierzchni ziemi i podziemnych sztolni. Cel prac hitlerowców owiany jest tajemnicą: miała to być tajna kwatera Adolfa Hitlera lub podziemna fabryka produkująca tajną broń. Do budowy kompleksu wykorzystywano więźniów z obozu koncentracyjnego Gross-Rosen. Ze względu na zbliżającą się Armię Czerwoną i Wojsko Polskie na początku 1945 r. prace hitlerowców zostały przerwane. Obiekt został udostępniony do zwiedzania dopiero w 1996 r. i stale się powiększa. Obecnie można zobaczyć 1500 m podziemnych korytarzy, wyrobisk, hal i bunkrów.

Do markowych produktów turystycznych **Jedliny-Zdroju**, zgodnie z realizowaną strategią należą:

- Wieża widokowa na górze Borowa
- Pijalnia wód leczniczych i źródło „Charlotta”,
- Park Aktywności Czarodziejska Góra (w tym m.in. Park Linowy z 4 trasami, wieża wspinaczkowa, tyrolka, tor saneczkowy),
- Pałac „Jedlinka”,

- Browar „Jedlinka”,
- Uzdrawiskowy Szlak Turystyczno-Rekreacyjny z wytyczonymi szlakami: Trasa „Relaksacyjna”, Trasa „Czarodziejska”, Trasa „Promenada Słoneczna”,
- Najdłuższy Tunel Kolejowy w Polsce (1601 m),
- Uzdrawiskowe Parki Leśne (trasy spacerowe, rowerowe, biegowe, polany oddechowe, tarasy widokowe, kąpiele leśne, nordic walking, ćwiczenia gimnastyczne),
- "Rowerowa 500" - trasy rowerowe przebiegające przez trzy gminy Jedlinę-Zdrój, Głuszycę i Walim,
- Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych,
- Dolnośląski Festiwal Zupy,
- Festiwal Petanque,

Miasto **Jedlina-Zdrój** promuje swój wizerunek poprzez unikatowe produkty, które w ramach strategii marketingowej uznano za najbardziej rozpoznawalne pod hasłem: „Jedlina-Zdrój – źródło aktywności”.

W tym zakresie opracowano nowe logo i wskazano na 3 produkty:

- 1) Festiwal Petanque – impreza sportowa wykorzystująca infrastrukturę (bulodrom, Halę Namiotową) do organizowania cyklicznych rywalizacji, na które zjeżdżają uczestnicy w ramach gry w dubletach i tripletach.
- 2) Dolnośląski Festiwal Zupy – impreza konkursowa, promująca sztukę kulinarną. Udział w niej biorą kucharze profesjonaliści i amatorzy. Do zdobycia są prestiżowe wazy i nagrody rzeczowe.
- 3) Półmaratony Górskie Jedlina-Zdrój – organizowane w okresie letnim i zimowym.

Gmina **Nowa Ruda** znana jest przede wszystkim z najlepszych w kraju biegów górskich, organizowanych przez Centrum Kultury Gminy Nowa Ruda, a także z innych wydarzeń kulturalnych, tj.:

- cykl biegów górskich, które otrzymują najwyższe oceny w kraju za organizację – złote, srebrne i brązowe Kozice – są to: Sowiogórska Dycha, Półmaraton Sowiogórski, Bieg na Wielką Sowę, bieg dla dzieci Mini Sowa, Górski Bieg Niepodległości, Półmaraton Górski Orzeł, organizowane w Sokolcu/Ludwikowicach Kł. i Świerkach,
- coroczna premiera autorskiego musicalu Młodzieżowego Teatru Muzycznego,
- Wystawa Stołów Wielkanocnych, w tym roku mająca już 25. edycję,
- cykl jednych z najlepszych w kraju rajdów terenowych HardOff w Dzikowcu (cały rok),
- Festiwal Lawendy w Woliborzu, możliwość zakupu lokalnych produktów wykonanych z lawendy, tj. herbatki, mydła, powidła oraz wykonania zdjęć na rozległych lawendowych polach,
- Pierogowe Love – największa kulinarna impreza, która przyciąga setki amatorów pierogów,
- Śpiewanie Pod Orłem – widowiskowy koncert plenerowy przy Schronisku Orzeł z rozległym widokiem na Góry Sowie, przy ognisku, zachodzącym słońcu i z najlepszą muzyką na żywo w tle (m.in. Anita Lipnicka),
- Festiwal Góry Literatury organizowany głównie przez Fundację Olgi Tokarczuk,
- Festiwal Reportażu,
- Jarmark Bożonarodzeniowy, organizowany w okolicy Muzeum Przy Tunelu.

Nowo powstające produkty takie jak elementy rękodzieła ludowego, są odpowiedzią na zapotrzebowanie lokalnej społeczności oraz odwiedzających gminę turystów. Wystawiane są one cyklicznie na jarmarkach – nie tylko lokalnych, ale również w powiecie i województwie.

Myśląc o gminie **Pieszycy**, należy pamiętać o spożywczych produktach lokalnych, takich jak miody czy przetwory malinowe z Halinówki, znajdującej się w sercu Gór Sowich, czyli w Rościszowie. W Malinowej Dolinie znajduje się plantacja malin, z których gospodarz wytwarza zdrowe przetwory, które turysta może skosztować na miejscu, a następnie zabrać w firmowych słoiczkach. Soki, dżemy, suszone maliny, maliny w zalewie i nalewki, są źródłem wielu witamin, a smak tego owocu idealnie pasuje o każdej porze roku.

Miody w gminie **Pieszycy** można kupić w każdym sołectwie, a warto, chociażby dlatego, że nektar ten działa bakteriobójczo, wzmacniająco, regenerująco i nawilżająco. Jest łatwo przyswajalny, nawet przez najwrażliwsze osoby. Mimo, że w ostatnich latach, ten produkt odszedł w zapomnienie, aktualnie znowu cieszy się ogromną popularnością.

Gmina **Walim** jest pełna historii, tajemnic i atrakcji oraz obfituje w lokalnych twórców – wytwórców i rzemieślników zajmujących się działalnością artystyczną oraz użytkową. W swojej twórczości wykorzystując różnorodne materiały, niejednokrotnie wplatają elementy tradycyjne, lokalne oraz nowatorskie. Mieszkańcy gminy utożsamiają się

z „mikro regionem”, zachowując dziedzictwo kulturowe i kultywując tradycje, a tym samym promują oryginalność Krainy Sowiogórskich Tajemnic. Ich dorobek poszukiwany jest podczas cyklicznych imprez i festiwali organizowanych na terenie gminy oraz na targach turystycznych, czy też targach produktów regionalnych. Gmina kultywując tradycje, budując wizerunek „mikro regionu” oraz promując go organizuje szereg wydarzeń kulturalno-rekreacyjnych, zachęcając tym samym do odwiedzania Krainy Sowiogórskich Tajemnic w celu zapoznania naszej kultury, zwyczajów oraz osobowości. Produkty lokalne, regionalne bądź tradycyjne można zaobserwować, nabyć, czy też skosztować goszcząc choćby na jednym spośród niezwykle bogatego kalendarz wydarzeń. Spośród nich możemy wyróżnić: Wielkanocne tradycje Kulinarne w Górach Sowich, Jarmark Średniowieczny, Festiwal Gulaszu, Festiwal Sera, Festiwal Kuchni Polowych, Festiwal Przetwórstwa Domowego oraz Wspólne Warzenie Piwa Pod "Przełęczą".

Uczestnicy spotkań konsultacyjnych wskazali, iż silną stroną Partnerstwa w tym zakresie jest m.in. rozbudowana oferta kulturalna i sportowa (duża liczba klubów sportowych oraz wydarzeń i cyklicznych imprez kulturalnych czy sportowych). Istotnym potencjałem Partnerstwa są również zasoby ludzkie, czyli mieszkańcy obszaru, którzy swoją działalnością przyczyniają się do powstawania produktów lokalnych (manufaktury produktów spożywczych), kultywowania dziedzictwa kulturowego (malarze, rzeźbiarze, rękodzielnicy) oraz promowania regionu (uzdolnieni artyści muzycy i taneczni, sportowcy z osiągnięciami czy lokalni historycy z dużymi zasięgami w mediach społecznościowych). Do słabych stron Partnerstwa uczestnicy spotkań zaliczyli małą liczbę produktów lokalnych charakteryzujących region.

11. Dochód podatkowy

W gminach wchodzących w skład Partnerstwa Sowiogórskiego na przełomie lat 2014-2020 wartości wskaźnika „G” (podstawowych dochodów podatkowych na 1 mieszkańca gminy przyjęty do obliczania subwencji wyrównawczej) sukcesywnie wzrastały. W analizowanym okresie były one jednak ciągle niższe od średniej dla Dolnego Śląska. Dochód podatkowy na 1 mieszkańca na obszarze LSR na 2020 r. wyniósł 1287,31 zł i był niższy o 587,30 zł od średniej liczonej dla województwa dolnośląskiego, która wyniosła 1874,61 zł. W poniższej tabeli przedstawiono dochód podatkowy dla wszystkich gmin wchodzących w skład Partnerstwa z odniesieniem do średniej dla regionu.

Tabela 10. Dochód podatkowy – wskaźnik „G”

Gmina	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Głuszycza	687,39	695,75	727,76	797,89	841,56	897,39	991,95	1031,68	1033,12	1037,75
Jedlina-Zdrój	947,40	1061,36	1078,63	1152,69	1198,97	1296,16	1378,62	1460,93	1369,88	1419,84
Nowa Ruda	852,08	903,13	951,47	979,73	1039,49	1103,20	1173,24	1260,21	1237,23	1255,24
Pieszycze	850,26	925,82	989,64	1052,62	1099,58	1168,82	1279,58	1380,46	1366,24	1529,14
Walim	961,18	1045,73	1128,91	1204,85	1226,00	1406,85	1613,17	1697,30	1768,37	1920,46
Średnia z gmin	859,66	926,36	975,28	1037,56	1081,12	1174,48	1287,31	1366,12	1354,97	1432,49
Dolny Śląsk	1341,70	1429,54	1491,64	1571,99	1607,07	1727,72	1874,61	2021,39	2053,61	2172,84

Źródło: Ministerstwo Finansów – Wskaźniki dochodów podatkowych gmin.

12. Zagospodarowanie przestrzenne/układ osadniczy

Biorąc pod uwagę typologię ośrodków osadniczych określoną w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego, dla których hierarchicznie przypisano rangi związane z potencjałem i funkcją ośrodka w strukturze osadniczej województwa, wszystkie gminy wchodzące w skład obszaru planowanego do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju zakwalifikowane zostały do grupy ośrodków lokalnych III stopnia – ośrodków lokalnych zapewniające dostęp do usług podstawowych w gminach. Ponadto gmina Jedlina-Zdrój pełni funkcję uzdrowiska – ośrodka posiadającego funkcje gospodarcze wynikające z posiadanego statusu uzdrowiska, wykorzystujące dla usług lecznictwa zasoby wód leczniczych.

Warto podkreślić, że **żadna z gmin na obszarze LSR nie została zaliczona do gmin zagrożonych trwałą marginalizacją**, tj. nie została uwzględniona w dokumencie *Zaktualizowana lista gmin zagrożonych trwałą marginalizacją, programowanie 2021-2027*².

W obszarze badań znajdują się 3 ośrodki miejskie: Głuszycza (6116 mieszkańców), Jedlina-Zdrój (4808 mieszkańców) i Pieszycze (6959 mieszkańców). Łącznie na obszarze planowanego do objęcia LSR zidentyfikowano 43 miejscowości.

² Źródło: <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego> [dostęp: 8 grudnia 2022].

Tabela 11. Gminy wchodzące w skład LGD Partnerstwa Sowiogórskiego

Lp.	Województwo	Powiat	Gmina	Rodzaj gminy	TERYT ³	Powierzchnia w km ²	Liczba miejscowości
1	Dolnośląskie	wałbrzyski	Głuszycza	miejsko-wiejska	221053	62	6
2	Dolnośląskie	wałbrzyski	Jedlina-Zdrój	miejska	221021	17	1
3	Dolnośląskie	kłodzki	Nowa Ruda	wiejska	208112	140	16
4	Dolnośląskie	dzierżoniowski	Pieszycze	miejsko-wiejska	202033	64	5
5	Dolnośląskie	wałbrzyski	Walim	wiejska	221082	79	9
			Razem			362	43

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS (stan na 31 grudnia 2020 r.).

Gmina **Głuszycza** jest gminą miejsko-wiejską położoną w powiecie wałbrzyskim na styku z powiatem kłodzkim. Obejmuje teren w Sudetach Środkowych, w obszarze gór Wałbrzyskich, Sowich i Suchych na granicy polsko-czeskiej. Gmina graniczy od zachodu z Gminą Mieroszów, od północy z gminą Jedlina-Zdrój, od wschodu z gminą Walim

i od południa z gminą Nowa Ruda oraz z Czechami. Gmina położona jest na wysokości 400-936 m n.p.m., a do najwyższych wzniesień na jej terenie zalicza się szczyty Waligóra (936 m n.p.m.) oraz Włodarz (811 m n.p.m.). Powierzchnia administracyjna gminy wynosi 62 km², w tym: użytki rolne 38,7%, tereny mieszkalne 1,8%, drogi 2,2%, tereny przemysłowe 0,4%, tereny wypoczynkowe 0,3%, wody 0,3%, użytki zielone 53,3% i inne 2,5%.

Gmina dzieli się na 5 sołectw: Głuszycza Górna, Grzmiąca, Kolce, Łomnica, Sierpnica. Dzięki swojemu malowniczymu położeniu gmina Głuszycza posiada doskonałe walory i możliwości do rozwoju turystyki popularnej, turystyki aktywnej oraz agroturystyki. Dobre warunki klimatyczne, urozmaicony krajobraz oraz bliskość uzdrowisk z doskonałymi walorami leczniczymi sprawiają, że Sudety, Przedgórze Sudeckie oraz sama gmina Głuszycza to bardzo atrakcyjne regiony turystyczne.

Miasto **Jedlina-Zdrój** to miejscowość o turystyczno-uzdrowiskowym charakterze, zajmująca powierzchnię 17 km². Gmina miejska położona jest w powiecie wałbrzyskim pomiędzy pasmem Gór Wałbrzyskich oraz Gór Sowich. Z trzech stron otaczają miejscowość zalesione stoki wzgórz: Rzepiska, Mniszego Lasu, Kobieli i jednym z najbliższych i najwyższych szczytów w okolicy Borowej o wysokości 854 m. n.p.m. wraz z wybudowaną wieżą widokową.

Podstawową sieć osadniczą **Jedliny-Zdrój** tworzą: centrum miasta Jedlina-Zdrój – jako ośrodek gminy o funkcji uzdrowiskowej, usługowej, administracyjnej, turystycznej, mieszkaniowej i przemysłowej oraz pozostałe jednostki o funkcji rolniczo-turystycznej, agroturystycznej, mieszkaniowej i przemysłowej.

Gmina **Nowa Ruda** jest gminą wiejską powiatu kłodzkiego. Geograficznie leży w Sudetach Środkowych, u podnóża Gór Sowich, na obszarze Wzgórz Włodzickich, w dolinie rzeki Włodzicy i jej dopływów. Sąsiaduje z gminami: Bielawa, Dzierżonów (gmina wiejska), Głuszycza, Kłodzko (gmina wiejska), Nowa Ruda (gmina miejska), Pieszycze, Radków, Stoszowice, Walim. Ponadto gmina graniczy z Republiką Czeską. Gmina zajmuje obszar 140 km², z czego użytki rolne stanowią 50%, a użytki leśne 41%. Do gminy należą wsie: Bartnica, Bieganów, Bożków, Czerwieńczyce, Dworki, Dzikowiec, Jugów, Krajanów, Ludwikowice Kłodzkie, Nowa Wieś Kłodzka, Przygórze, Sokolec, Sokolica, Świerki, Włodowice i Wolibórz. Jednostkami pomocniczymi są sołectwa, których jest na terenie gminy 17. Poza ww. wsiami dodatkowe sołectwo Koszyn znajduje się w obrębie wsi Bożków. Siedziba gminy znajduje się na terenie Nowej Rudy.

Miasto **Pieszycze** wchodzi w skład aglomeracji miejskiej Dzierżonów – Bielawa – Pieszycze. Położone jest w powiecie dzierżoniowskim i graniczy od wschodu z miastami Bielawa i Dzierżonów, od północy z gminą Dzierżonów, od zachodu z gminami Świdnica i Walim, od południa z gminą Nowa Ruda. Powierzchnia Pieszycze wynosi około 64 km². W skład miasta wchodzi 9 obrębów geodezyjnych: Dolne, Południe, Środkowe, Stadion, Bratoszów, Piskorzów, Górne, Rościszów i Kamionki. W granicach miasta znajduje się 5 dzielnic, w tym 4 sołectwa.

Strukturę funkcjonalno-przestrzenną miasta tworzy historycznie ukształtowany zwarty układ zabudowy miejskiej miejscowości Pieszycze zlokalizowany wzdłuż Pieszyczego Potoku oraz oddalone od centrum jednostki osadnicze stanowiące odrębnie ukształtowane dawne wsie: Piskorzów i Bratoszów (w części przedgórskiej), Kamionki, Rościszów, Lasocin, Potoczek i Padole (w części górskiej). Miasto **Pieszycze** tworzy sieć ulic obszaru centralnego oraz cztery sołectwa: Bratoszów, Kamionki, Piskorzów i Rościszów. Główne osie komunikacyjne miasta stanowią ulice: Świdnicka, Kościuszki, Ogrodowa, Kopernika, która przechodzi w ul. Kamionki, dalej w kierunku Nowej Rudy. Miasto posiada charakter pasmowy powstały na skutek transformacji dawnych wsi łańcuchowych rozwijających się wzdłuż głównych cieków wodnych. Centralna część miasta położona jest na stosunkowo płaskim terenie.

³ Źródło: https://eteryt.stat.gov.pl/eTeryt/rejestr_teryt/aktualnosci/aktualnosci.aspx [dostęp: 25 listopada 2022].

Zwarta zabudowa zlokalizowana jest na wysokości około 260-360 m n.p.m. i posiada różnorodny charakter pod względem stylu architektonicznego, wieku, gabarytów, rozplanowania oraz przeznaczenia. Dominują budynki z przełomu XIX i XX w. (I – II kondygnacyjne), w większości w złym stanie technicznym. W centralnej części miasta przeważa zabudowa o charakterze miejskim z dużym udziałem budynków willowych i przemysłowych. Na pozostałych terenach występuje głównie zabudowa o charakterze podmiejskim i wiejskim. Na tle panoramy Pieszyc dominują wieże kościelne i kominy fabryczne dawnej zabudowy przemysłowej. Istotnym czynnikiem degradującym krajobraz miasta jest zwarta zabudowa blokowa wielorodzinna powstała w latach 60-70 XX w. Wokół terenów zabudowanych rozciągają się obszary użytkowane rolniczo z dużym udziałem łąk. **Pieszycy** posiadały przemysłowy charakter przejawiający się dużą ilością zabudowy poprodukcyjnej. Obecną funkcją wiodącą miasta jest mieszkalnictwo oraz w mniejszym znaczeniu usługi (w tym usługi związane z turystyką i rekreacją).

Gmina **Walim** to gmina wiejska należąca do powiatu wałbrzyskiego. Położona jest w Górach Sowich i Górach Czarnych w zlewni wód Bystrzycy, Walimki, Jaworzynki, Młynówki oraz Sowiego Potoku, zajmuje powierzchnię 79 km².

W skład gminy wchodzi 9 sołectw: Walim, Dzieńmorowice (z integralnymi częściami wsi: Stary i Nowy Julianów), Glinno, Jugowice, Michałkowa, Niedźwiedzica, Olszyniec (z integralną częścią wsi Podlesie), Rzcza, Zagórze Śląskie.

Obszar gminy **Walim** cechuje się bardzo urozmaiconą rzeźbą terenu i dużym zróżnicowaniem wysokości. Najwyższy punkt na terenie gminy, poniżej wierzchołka Wielkiej Sowy (1015 m n.p.m.), znajduje się na wysokości około 975 m n.p.m. Najniżej znajduje się dno doliny Bystrzycy poniżej zapory wodnej Jeziora Bystrzyckiego, położone na wysokości około 310 m n.p.m. Wysokości względne we wschodniej, najwyższej części gminy dochodzą do 400 m, w części zachodniej są dużo niższe, do 200 m.

Pod względem budowy geologicznej obszar gminy **Walim** położony jest w obrębie dużej i bardzo ważnej jednostki strukturalnej Sudetów – bloku Sowiogórskiego, zwanego także krą sowiogórską. W masywie sowiogórskim dominują gnejsy, obecne w różnych odmianach i współwystępujące z migmatytami.

Położenie geograficzne jest dużym atutem gminy. Korzystny mikroklimat, warunki krajobrazowe i ich różnorodność oraz ciekawe ukształtowanie terenu pozwalają na prowadzenie działalności turystyczno-rekreacyjnej przez cały rok. Potwierdzają to wyniki konsultacji społecznych, w trakcie których położenie geograficzne, wysokie walory krajobrazowe i przyrodnicze oraz duża liczba obiektów zabytkowych i różnorodnych atrakcji turystycznych zostały zaliczone do silnych stron Partnerstwa Sowiogórskiego.

Zdaniem uczestników spotkań konsultacyjnych szansą dla rozwoju obszaru Partnerstwa jest stwarzanie korzystnych warunków dla osadnictwa oraz wykorzystanie dobrych warunków do lokowania obiektów opieki zdrowotnej. Natomiast zagrożeniem może być położenie geograficzne z dala od głównych szlaków komunikacyjnych (np. autostrady A4), które może prowadzić do marginalizacji obszaru.

13. Zasady zrównoważenia środowiskowego

Obszar Partnerstwa Sowiogórskiego to zwarta przestrzeń położona w Sudetach Środkowych o podobnych cechach terenów górzystych i podgórskich. Przylega od strony południowej do granicy z Republiką Czeską. Ma wybitne wartości przyrodnicze i związane z przyrodą cechy krajobrazu i klimatu Sudetów Środkowych. Na terenie planowanym do opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju występują następujące formy ochrony przyrody:

- **Obszar Chronionego Krajobrazu Góry Bardzkie i Sowie** (5412 ha) – Nowa Ruda, Pieszycy, Walim,
- **Park Krajobrazowy Gór Sowich** (6182 ha) – Głuszyca, Nowa Ruda, Pieszycy, Walim,
- **Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich** (2040 ha) – Głuszyca, Pieszycy,
- **Obszary Natura 2000** (specjalne obszary ochrony wyznaczone na podstawie dyrektywy siedliskowej):
  - specjalny obszar ochrony (SOO)
  - Ostoja Nietoperzy Gór Sowich** PLH020071 (15 262 ha) – Głuszyca, Jedlina-Zdrój, Nowa Ruda, Pieszycy, Walim,

Tabela 12. Formy ochrony przyrody na obszarze LGD

Formy ochrony przyrody na terenie gminy Głuszyca
Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich: 1458 ha
Park Krajobrazowy Gór Sowich: 1012 ha
SOO Góry Kamienne: 3137 ha
SOO Ostoja Nietoperzy Gór Sowich: 2016 ha
OSO Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie: 3684 ha
Formy ochrony przyrody na terenie miasta Jedlina-Zdrój
Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich: 582 ha
Park Krajobrazowy Gór Sowich: 59 ha
SOO Góry Kamienne: 596 ha
SOO Ostoja Nietoperzy Gór Sowich: 54 ha
OSO Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie: 599 ha
Formy ochrony przyrody na terenie gminy Nowa Ruda
Obszar Chronionego Krajobrazu Góry Bardzkie i Sowie: 1649 ha

specjalny obszar ochrony (SOO)
Góry Kamienne PLH020038 (3733,01 ha) – Głuszyca, Jedlina-Zdrój,
specjalny obszar ochrony (SOO)
Kamionki PLH020005 (72 ha) – Pieszycy,
specjalny obszar ochrony (SOO)
Góry Bardzkie PLH020062 (1,1 ha) – Nowa Ruda,
– **Rezerwat Góra Choina** (20 ha) – Walim,
– **Rezerwat Bukowa Kalenica w Górach Sowich** (0,48 ha) – Nowa Ruda,
– **Obszary Natura 2000** (obszary specjalnej ochrony wyznaczane na podstawie dyrektywy ptasiej):
obszar specjalnej ochrony (OSO)
Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie PLB020010 (4436 ha) – Głuszyca, Jedlina-Zdrój, Nowa Ruda.

Park Krajobrazowy Gór Sowich: 2085 ha
SOO Ostoja Nietoperzy Gór Sowich: 5865 ha
SOO Góry Bardzkie: 1.1 ha
SOO Góry Kamienne: 0.01 ha
Rezerwat Bukowa Kalenica w Górach Sowich: 0,48 ha
OSO Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie: 153 ha
Formy ochrony przyrody na terenie gminy Pieszycy
Obszar Chronionego Krajobrazu Góry Bardzkie i Sowie: 1083 ha
Park Krajobrazowy Gór Sowich: 2048 ha
SOO Ostoja Nietoperzy Gór Sowich: 2590 ha
SOO Kamionki: 72 ha
Formy ochrony przyrody na terenie Walim
Obszar Chronionego Krajobrazu Góry Bardzkie i Sowie: 2680 ha
Park Krajobrazowy Gór Sowich: 978 ha
SOO Ostoja Nietoperzy Gór Sowich: 4737 ha
Rezerwat Góra Choina: 20 ha

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://ongeo.pl/geoportal> [dostęp: 20 grudnia 2022].

Badając jakość powietrza na terenie Partnerstwa poddano analizie miejscowości, które są najbardziej narażone na wysoki poziom substancji szkodliwych w powietrzu wraz ze wskazaniem głównych źródeł zanieczyszczenia.

Do głównych emitorów zaliczono niską emisję, gdzie istotny wpływ ma jakość używanych paliw oraz instalacji grzewczych oraz niska świadomość społeczna wynikających ze stanu powietrza zagrożenia. Kolejnym emitorem jest ruch kołowy dróg głównych, gdzie natężenie ruchu ma znaczące oddziaływanie na jakość powietrza.

Do miejscowości najbardziej zagrożonych zanieczyszczeniami powietrza należą:

- Głuszyca, Głuszyca Górna – niska emisja z budynków mieszkalnych oraz ruch kołowy,
- Jedlina-Zdrój (obręb Kamieński, Glinica i Jedlinka) – ogrzewanie domów/mieszkań na opał stały najczęściej węglem oraz ruch kołowy (droga wojewódzka nr 381),
- wszystkie 16 miejscowości w gminie Nowa Ruda (Bartnica, Bieganów, Bozków, Czerwieńczyce, Dworki, Dzikowiec, Jugów, Krajanów, Ludwikowice Kł., Nowa Wieś Kł., Przygórze, Sokolica, Sokolec, Świerki, Wolibórz, Włodowice) – niska emisja z budynków mieszkalnych oraz wzmożony ruch samochodowy i związana z tym emisja spalin,
- Walim, Dzieńmorowice – ruch kołowy, niska emisja pochodząca z budynków mieszkalnych,
- Rzecznica, Zagórze Śląskie (gmina Walim) – ruch kołowy.

W zakresie środowiska uczestnicy spotkań konsultacyjnych wskazali takie słabe strony jak niska jakość powietrza oraz duże zanieczyszczenie obszaru Partnerstwa, w szczególności terenów zielonych. Podniesiono również kwestię niskiej świadomości ekologicznej mieszkańców zwłaszcza w zakresie segregacji śmieci i ogrzewania mieszkań tzw. kopcuchami. Do zagrożeń rozwojowych zaliczone zostały malejące zasoby wody pitnej, zmiany klimatyczne powodujące klęski żywiołowe (wywoływane głównie przez wiatr i wodę). Jako zagrożenie wskazano również nadmierne eksploatowanie zasobów przyrodniczych, a także degradację środowiska naturalnego powodowaną przeważnie przez śmieci oraz nieszczelne czy niewłaściwie opróżniane szamba. Szans rozwojowych uczestnicy upatrują głównie w wykorzystaniu potencjału przyrodniczego i geotermalnego oraz dogodnych warunków do lokowania obiektów opieki zdrowotnej.

14. Obszary wiejskie

Obszary wiejskie na obszarze planowanym do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju zajmują 85,9% terytorium – 311 km² (w regionie wskaźnik ten wyniósł 89,1%). Liczba mieszkańców tych obszarów według GUS na dzień 31 grudnia 2020 r. wyniosła 20 709 osób (53,7% mieszkańców Partnerstwa). Wskaźnik gęstości zaludnienia na obszarach wiejskich wyniósł tym samym 67 osób na 1 km² i był on wyższy od wskaźnika w skali województwa (53 osoby na 1 km²).

Tabela 13. Charakterystyka obszarów wiejskich obszaru planowanego do objęcia LSR

Nazwa gminy	Powierzchnia w km ²	Ludność wiejska	Ludność wiejska/km ²
Głuszyca	46	2 199	48
Jedlina-Zdrój	0	0	0
Nowa Ruda	140	10 948	78

Pieszycy	46	2 148	47
Walim	79	5 414	69
Partnerstwo Sowiogórskie	311	20 709	67

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS (stan na 31 grudnia 2020 r.).

Według danych GUS liczba pracujących na koniec 2020 r. na obszarach wiejskich obszaru planowanego do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju wynosiła 1947 osób. Potencjał siły roboczej mierzony liczbą bezrobotnych wynosił natomiast w tym czasie 844 osób (62,6% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych Partnerstwa Sowiogórskiego). Przeciętnie udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarach wiejskich Partnerstwa na koniec 2020 r. wynosił 6,8%. Najwyższy wskaźnik bezrobocia w tym okresie odnotowano w gminie Nowa Ruda (7,8%), a najniższy na terenach wiejskich gminy Pieszycy (2,4%).

Zjawisko bezrobocia jest istotnym wyzwaniem występującym na obszarach wiejskich, w tym m.in. na byłych terenach Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR). Na obszarach tych najczęściej występuje nagromadzenie problemów społecznych i ekonomicznych. Szczególnie dotyczy to miejscowości, w których istniały tego typu obiekty lub w których nie było obiektów, ale głównym pracodawcą był PGR znajdujący się w innej miejscowości. Jak wynika z wykazu miejscowości objętych zlikwidowanymi PGR, tego typu obiekt funkcjonował na obszarze planowanym do objęcia LSR w miejscowości Bożków (gmina Nowa Ruda) – „Gospodarstwo Rolne Szkoleniowo-Produkcyjne Bożków”.

Uczestnicy spotkań konsultacyjnych zauważyli większe zainteresowanie terenami wiejskimi. Wynikający m.in. z niedawnej pandemii wzrost atrakcyjności obszarów wiejskich został zdefiniowany jako szansa dla dalszego rozwoju obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego.

15. Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji

Działania rewitalizacyjne pełnią istotną rolę w zakresie poprawy jakości życia obszarów zurbanizowanych. W obszarze gmin wchodzących w skład Partnerstwa Sowiogórskiego zidentyfikowano w ostatnich latach działania Programów Gminnych i Lokalnych.

Gminny Program Rewitalizacji dla gminy **Głuszycy** został przyjęty dnia 25 października 2022 r. Uchwałą Nr LIII/370/2022 Rady Miejskiej w Głuszycy. W 2021 r. wyznaczony został obszar rewitalizacji Uchwałą Nr XXXIX/290/2021 Rady Miejskiej z dnia 28.09.2021 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji Gminy Głuszycy. W latach poprzednich obowiązywał „*Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Głuszycy na lata 2016-2020*”.

„*Program Rewitalizacji Miasta Jedlina-Zdrój*” został opracowany w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020. Gmina obecnie nie posiada aktualnego Programu Rewitalizacji.

Gmina **Nowa Ruda** obecnie również nie posiada aktualnego Programu Rewitalizacji. „*Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Nowa Ruda na lata 2017-2020*” został przyjęty uchwałą nr 288/XXXIX/17 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 26 października 2017 r. Z uwagi na szczególną koncentrację negatywnych zjawisk oraz istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gminy procesem rewitalizacji objętych zostało sześć podobszarów:

- 1) Bożków (od nr 1 do 138),
- 2) Dzikowiec Dębówka,
- 3) Jugów ul. Główna nr 50-106, Pniaki,
- 4) Ludwikowice Kł. ul.: Fabryczna, Kasprowicza, Wiejska,
- 5) Włodowice,
- 6) Świerki.

Łączna powierzchnia powyższych podobszarów wynosi 374,28 ha, co stanowi 2,68% powierzchni całej gminy.

Obszary wyznaczone do rewitalizacji w gminie **Pieszycy** zajmują powierzchnię 254,70 ha (4,0% powierzchni gminy). „*Program Rewitalizacji Gminy Pieszycy na lata 2016-2023*” wskazuje dwa podobszary:

- Podobszar A – Pieszycy – powierzchnia obszaru: 198 ha (3,11% powierzchni gminy).

Obszar wskazany do rewitalizacji ze względu na szczególną koncentrację problemów społecznych, niewykorzystany potencjał rozwoju gospodarczego, niedostatek terenów rekreacji i wypoczynku, zły stan infrastruktury drogowej, niską estetykę i stan techniczny obiektów mieszkalnych. Obszar wskazany do rewitalizacji posiada istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, gdyż w jego obrębie zlokalizowanych jest szereg instytucji publicznych. Przez obszar przebiega najważniejszy ciąg komunikacyjny gminy.

- Podobszar B – Kamionki – powierzchnia obszaru: 56,7 ha (0,89% powierzchni gminy).

Obszar wskazany do rewitalizacji ze względu na szczególną koncentrację problemów społecznych, niewykorzystany potencjał rozwoju gospodarczego, w szczególności związany rozwojem turystyki,

niedostatek terenów rekreacji i wypoczynku, zły stan infrastruktury drogowej, niską estetykę i stan techniczny obiektów mieszkalnych.

Gmina **Walim** nie posiada aktualnego Programu Rewitalizacji. W latach poprzednich obowiązywał „*Gminny Program Rewitalizacji Dla Gminy Walim na lata 2016-2021*”. Na podstawie Uchwały Nr XX/111/2016 z dnia 27.09.2016 w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, jako obszar rewitalizacji wyznaczono ściśle centrum Walimia. Łączna powierzchnia tego obszaru wyniosła ok. 50 ha (ok. 0,64% powierzchni terenu gminy Walim).

W trakcie spotkań konsultacyjnych zostało zgłoszonych wiele problemów dotyczących infrastruktury. Zdaniem uczestników do słabych stron Partnerstwa należy zaliczyć:

- brak komunikacji publicznej pomiędzy gminami,
- zły stan techniczny zabytków,
- zły stan infrastruktury drogowej,
- niezadowalająca ilość infrastruktury komunikacyjnej (chodniki, ścieżki, oświetlenie, parkingi, przystanki),
- niewystarczająca infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gazowa i ICT,
- niewystarczające zasoby komunalnej infrastruktury mieszkaniowej oraz jej zły stan.

Natomiast niewątpliwym atutem obszaru jest: rozbudowana infrastruktura turystyczna i sportowo-rekreacyjna, rozwinięta infrastruktura drogowa oraz dostępność do infrastruktury społecznej.

III. Analiza SWOT

Analiza SWOT dla całego obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego została opracowana z wykorzystaniem metod partycypacyjnych na podstawie **badania ankietowego** oraz wyników **spotkań konsultacyjnych** z przedstawicielami wszystkich grup interesariuszy, które zostały zorganizowane we wszystkich pięciu gminach.

Celem **spotkań konsultacyjnych** była identyfikacja problemów i potrzeb rozwojowych, a także gruntowna analiza potencjałów Partnerstwa Sowiogórskiego. W tym celu wykorzystano analizę SWOT jedną z podstawowych metod analizy strategicznej. Nazwa metody jest akronimem angielskich słów strengths (mocne strony), weaknesses (słabe strony), opportunities (szanse potencjalne lub zaistniałe w otoczeniu), threats (zagrożenia prawdopodobne lub istniejące w otoczeniu). Jest stosowana jako uniwersalne narzędzie pierwszego etapu analizy strategicznej. Pozwala wykorzystać zgromadzone informacje do opracowania strategii działania opartej na silnych stronach i szansach, przy jednoczesnym eliminowaniu bądź ograniczaniu słabych stron i zagrożeń. Uczestnicy spotkań zostali podzieleni na grupy, a każda z grup pracowała nad jednym z elementów SWOT. Następnie podczas moderowanej dyskusji zebrane informacje były omawiane, doprecyzowane i uzupełniane. W ten sposób, dla każdej z pięciu gmin Partnerstwa, powstała analiza SWOT, która dodatkowo została podzielona na trzy sfery: społeczną, gospodarczą i przestrzenną. W trakcie spotkań analizowane były m.in. problemy osób z grup defaworyzowanych i w niekorzystanej sytuacji. Trudności jakie mogą napotkać osoby z ww. grup, zwłaszcza starsze i z niepełnosprawnościami, dotyczyły głównie sfery społecznej i przestrzennej. Na podstawie przeprowadzonych pięciu analiz SWOT, w każdej z gmin, opracowane zostały silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia rozwojowe dla całego obszaru Partnerstwa.

Badanie ankietowe skierowane było do wszystkich mieszkańców, przedsiębiorców oraz przedstawicieli JST. Ankieta była jedną z przyjętych form partycypacji społeczności lokalnej w procesie budowy i opracowywania głównych założeń Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) na lata 2023-2027. Celem badania była ocena potencjału oraz diagnozy potrzeb Partnerstwa Sowiogórskiego. Była to również sposobność do przedstawiania swoich opinii, pomysłów oraz określania kierunków rozwoju obszaru. Wyniki badania ankietowego potwierdziły informacje zebrane podczas spotkań konsultacyjnych i wyniki opracowanych w ich trakcie analiz SWOT dla każdej z gmin wchodzących w skład Partnerstwa Sowiogórskiego.

Analiza SWOT Partnerstwa Sowiogórskiego zawiera silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia, które były wskazywane w ramach badań ankietowych i analiz SWOT przeprowadzonych w każdej z pięciu gmin. Powtarzające się wskazania potwierdzały, iż jest to potencjał lub problem charakterystyczny dla całego obszaru Partnerstwa, a nie tylko jednej gminy. Opracowana analiza SWOT Partnerstwa Sowiogórskiego była następnie konsultowana z uczestnikami warsztatów strategicznych i stanowiła punkt wyjścia do dalszych prac.

Tabela 14. Analiza SWOT Partnerstwa Sowiogórskiego wraz z odniesieniem do diagnozy

Silne strony	Odniesienie do diagnozy
Zasoby ludzkie	Opis obszaru i ludności
Rozbudowana oferta kulturalna i sportowa	Obszary atrakcyjne turystycznie
Rozbudowana infrastruktura turystyczna i sportowo-rekreacyjna	Obszary atrakcyjne turystycznie
Duża liczba różnorodnych atrakcji turystycznych	Obszary atrakcyjne turystycznie
Wysokie walory krajobrazowe i przyrodnicze	Obszary atrakcyjne turystycznie
Położenie geograficzne	Opis obszaru i ludności
Duża liczba obiektów zabytkowych	Dziedzictwo kulturowe/zabytki
Rozwinięta infrastruktura drogowa	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji
Dostępność infrastruktury społecznej	Działalność sektora społecznego
Słabe strony	Odniesienie do diagnozy
Niska aktywność społeczna mieszkańców	Działalność sektora społecznego
Niska świadomość społeczna i ekologiczna	Działalność sektora społecznego
Niewystarczająca liczba liderów lokalnych	Działalność sektora społecznego
Brak tożsamości lokalnej	Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne
Brak integracji międzypokoleniowej	Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne
Nieefektywna współpraca pomiędzy instytucjami i organizacjami w partnerstwie	Działalność sektora społecznego
Niewystarczająca oferta sportowo-rekreacyjna i kulturalna	Obszary atrakcyjne turystycznie
Niewystarczająca oferta zajęć edukacyjnych, w tym rozwijających kompetencje kluczowe i cyfrowe	Obszar edukacji
Niewystarczający dostęp do opieki medycznej	Problemy społeczne

Starzejące się społeczeństwo	Opis obszaru i ludności
Słabe strony cd.	Odniesienie do diagnozy cd.
Zagrożenie wykluczeniem społecznym	Problemy społeczne
Niewystarczająca oferta miejsc pracy	Rynek pracy
Niewystarczająca promocja turystyczna	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Niewykorzystanie potencjału turystycznego	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Niewystarczająca infrastruktura turystyczna, w tym liczba miejsc noclegowych	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Niewystarczająca liczba miejsc gastronomicznych	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Brak przemysłu i dużych zakładów pracy	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Niewystarczające wsparcie lokalnych przedsiębiorstw	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Brak infrastruktury dla przedsiębiorstw	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Brak usług rzemieślniczych i specjalistycznych	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Niewystarczające zasoby komunalnej infrastruktury mieszkaniowej oraz jej zły stan	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji
Duże zanieczyszczenie obszaru Partnerstwa, w szczególności terenów zielonych	Zasady zrównoważenia środowiskowego
Niewystarczająca infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gazowa i ICT	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji
Zły stan infrastruktury drogowej	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji
Szara strefa	Rynek pracy
Niska jakość powietrza	Zasady zrównoważenia środowiskowego
Brak komunikacji publicznej pomiędzy gminami	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji
Zły stan techniczny zabytków	Dziedzictwo kulturowe/zabytki
Niezadawalająca ilość infrastruktury komunikacyjnej (chodniki, ścieżki, oświetlenie, parkingi, przystanki)	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji
Szanse	Odniesienie do diagnozy
Budowanie tożsamości lokalnej	Działalność sektora społecznego/Problemy społeczne
Polepszenie jakości życia mieszkańców	Działalność sektora społecznego/Problemy społeczne
Stwarzanie korzystnych warunków dla osadnictwa	Zagospodarowanie przestrzenne/układ osadniczy
Stworzenie spójnej i konsekwentnej strategii promocji	Obszary atrakcyjne turystycznie
Wykorzystanie potencjału przyrodniczego, historycznego i turystycznego	Obszary atrakcyjne turystycznie
Bliskość SSE oraz funkcjonowanie strefy aktywności gospodarczej	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Dostępność środków unijnych	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Wykorzystanie potencjału geotermalnego	Obszary atrakcyjne turystycznie
Wzrost atrakcyjności obszarów wiejskich (pandemia)	Obszary wiejskie
Warunki do lokowania obiektów opieki zdrowotnej	Zagospodarowanie przestrzenne/układ osadniczy
Lepsza komunikacja transportowa - linia kolejowa	Obszary atrakcyjne turystycznie
Zagrożenia	Odniesienie do diagnozy
Zanik więzi społecznych w wyniku nadmiernego korzystania z Internetu	Problemy społeczne
Niż demograficzny	Opis obszaru i ludności
Migracje zwłaszcza ludzi młodych	Opis obszaru i ludności
Rosnąca liczba osób starszych i niepełnosprawnych	Zasada równości szans i niedyskryminacji
Niestabilność sytuacji w kraju i za granicą	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Zubożenie lokalnej społeczności	Problemy społeczne
Zagrożenie epidemiologiczne	Opis obszaru i ludności
Zagrożenie bezrobociem	Rynek pracy
Inflacja	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Biurokracja	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Brak źródeł finansowania	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Nasilająca się niechęć do aktywności i uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności	Działalność sektora społecznego
Położenie geograficzne, które może prowadzić do marginalizacji	Opis obszaru i ludności
Nadmierne eksploatowanie zasobów przyrodniczych	Zasady zrównoważenia środowiskowego
Degradacja środowiska naturalnego (szamba, śmieci, kopciuchy)	Obszary atrakcyjne turystycznie
Zmiany klimatyczne – kłęski żywiolowe (wiatr i woda)	Zasady zrównoważenia środowiskowego
Malejące zasoby wody pitnej	Zasady zrównoważenia środowiskowego

Źródło: opracowanie własne.

IV. Partycypacyjny charakter LSR

Partycypacja społeczna może przybierać różne formy, które różnią się zakresem wpływu mieszkańców na podejmowane decyzje w zależności od stopnia i zakresu gotowości władz do uznania roli mieszkańców w tych procesach. W przypadku RLKS konieczne jest, aby partycypacja społeczna przybierała jak najpełniejszą formę angażowania interesariuszy (publicznych, prywatnych oraz społecznych). Wyrazem tego podejścia jest generalna zasada, że partycypacja społeczna jest niezbędnym elementem działań zarówno na etapie przygotowania jak i wdrażania LSR. W związku z realizacją tej zasady zostały wprowadzone mechanizmy zapewniające realną partycypację społeczną oraz formy przygotowania i prowadzenia konsultacji społecznych zapewniające skuteczne włączanie lokalnej społeczności. Włączenie interesariuszy publicznych, prywatnych oraz społecznych w proces przygotowania LSR ma na celu lepszą diagnozę sytuacji i pełniejszą analizę potrzeb, co pozwoli podjąć trafniejsze decyzje dotyczące celów ogólnych i szczegółowych oraz uzyskać społeczny konsensus wokół proponowanych rozwiązań. Dzięki społecznej akceptacji zmian zwiększa się szansa na utrzymanie trwałości rezultatów interwencji i minimalizację społecznych konfliktów. Z drugiej strony bezpośrednie uczestnictwo interesariuszy w procesie kształtowania zmian bezpośrednio związanych z podnoszeniem jakości życia przełoży się na zwiększenie wiedzy wśród uczestników procesu, pogłębienie ich identyfikacji z miejscem, a także podniesienie poziomu motywacji związanej z aktywnością społeczną. Ważnym aspektem przyjętych form partycypacji społecznej jest także podniesienie wiedzy na temat działalności LGD oraz wspieranie wszelkich inicjatyw oddolnych. Działania z zakresu partycypacji społecznej są adresowane do wszystkich członków lokalnej społeczności, dlatego podstawowym elementem uspołecznienia całego procesu jest identyfikacja i analiza potrzeb poszczególnych grup interesariuszy.

Tabela 15. Analiza interesariuszy

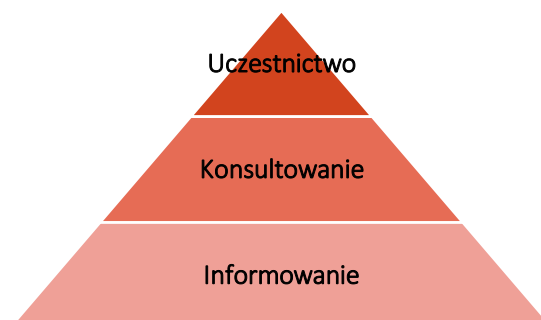
Grupa interesariuszy	Rodzaj interesariuszy	Typ relacji
Interesariusze publiczni	Gminy wchodzące w skład Partnerstwa Sowiogórskiego	Bezpośrednia
	Jednostki samorządu terytorialnego spoza Partnerstwa Sowiogórskiego	Pośrednia/potencjalna
	Instytucje rynku pracy (PUP, OHP, agencje zatrudnienia)	Bezpośrednia/pośrednia
	Instytucje kultury (domy kultury, biblioteki, teatry, muzea)	Bezpośrednia
	Instytucje opieki społecznej	Bezpośrednia/pośrednia
	Instytucje edukacyjne (przedszkola, szkoły, instytucje szkoleniowe)	Bezpośrednia
	Służby mundurowe (Policja, Straż miejska, Straż pożarna)	Bezpośrednia/pośrednia
Interesariusze społeczni	Organizacje pozarządowe	Bezpośrednia/pośrednia
	Kościoły i związki wyznaniowe	Bezpośrednia/pośrednia/potencjalna
	Związki zawodowe	Bezpośrednia/pośrednia/potencjalna
	Organizacje społeczno-zawodowe rolników, w tym KGW	Bezpośrednia/pośrednia
Interesariusze prywatni	Mieszkańcy obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego, w tym osoby z grup defaworyzowanych i osoby w niekorzystanej sytuacji	Bezpośrednia/pośrednia
	Organizacje skupiające przedsiębiorców	Bezpośrednia/pośrednia
	Podmioty prowadzące działalność gospodarczą	Bezpośrednia/pośrednia
	Przedsiębiorstwa społeczne i rolników	Bezpośrednia/pośrednia

Źródło: opracowanie własne.

Przyjęte działania integracyjno-aktywizujące kierowane do społeczności lokalnej, będą realizowane na trzech poziomach „drabiny partycypacji” – informowanie, konsultowanie oraz uczestnictwo i obejmą najbardziej zaawansowane jej formy.

Podstawowym poziomem partycypacji społecznej jest informacja. **Informowanie** należy rozumieć jako komunikację jednostronną. Działania w tym zakresie są i będą realizowane głównie poprzez stronę internetową LGD oraz publikacje promocyjno-informacyjne.

Drugi poziom dialogu z interesariuszami to konsultacje. **Konsultowanie** ma charakter dwustronny – aktywne zasięgnięcie opinii różnych grup społecznych i ich reprezentantów.

Rysunek 11. Schemat partycypacji społecznej

Źródło: opracowanie własne.

W przyjętej metodologii uspołecznienia, **konsultacje** będą prowadzone w formie:

- zbierania uwag i opinii w postaci papierowej i elektronicznej,
- badania ankietowego wśród społeczności obszaru LGD,
- spotkań konsultacyjnych i informacyjnych oraz warsztatów.

Uczestnictwo (współdecydowanie) to nie tylko informowanie czy uzyskanie opinii na temat przedstawionych propozycji, ale autentyczne partnerstwo w budowaniu rozwiązań. Komunikacja ma charakter równoczesny – proces projektowania rozwiązań i ich konsultowania następują jednocześnie. Najbardziej zaawansowana forma partycypacji społecznej będzie realizowana m.in. poprzez warsztaty z przedstawicielami wszystkich grup interesariuszy.

Współpraca ze wszystkimi zdefiniowanymi grupami interesariuszy będzie realizowana zarówno na etapie opracowania jak i wdrażania LSR. W poniższej tabeli scharakteryzowane zostały różne formy partycypacji wykorzystywane na poszczególnych etapach procesu.

Tabela 16. Partycypacja społeczna na etapie opracowania i wdrażania LSR

Poziom partycypacji	Forma partycypacji	Opracowanie LSR	Wdrażanie LSR
Informowanie	Działania edukacyjne i informacyjne	Aktualne informacje o prowadzonych działaniach i postępach w procesie opracowania i wdrażania LSR na stronie internetowej LGD	
		Informowanie społeczności lokalnej o opracowaniu LSR	Informowanie społeczności lokalnej o wdrażaniu LSR
		Publikacja materiałów z konsultacji społecznych, badań i warsztatów	Publikacja sprawozdań monitoringowych oraz raportów ewaluacyjnych
Konsultowanie	Badanie ankietowe	Wskazywanie priorytetowych obszarów, problemów i wyzwań rozwojowych	Ocena realizacji procesu wdrażania LSR
	Zgłaszanie uwag i opinii	Zgłaszanie uwag i opinii dot. projektu LSR	Zgłaszanie uwag i opinii dot. proponowanych modyfikacji LSR
Uczestnictwo	Projekty	Zgłaszanie pomysłów na realizację nowych projektów	Przekazywanie danych i informacji na temat realizowanych projektów, w tym projektów partnerskich
	Warsztaty	Diagnozowanie najważniejszych problemów, potrzeb, zasobów i potencjałów występujących na obszarze LGD	Przygotowanie i realizacja projektów, w tym projektów partnerskich
		Definiowanie celów ogólnych i szczegółowych oraz typów przedsięwzięć	

Źródło: opracowanie własne.

Prace nad przygotowaniem LSR przebiegały we współpracy ze wszystkimi zdefiniowanymi grupami interesariuszy. Obszar pięciu gmin Partnerstwa był przedmiotem prac badawczych i analitycznych, których celem było m.in. określenie słabych i mocnych stron, szans oraz zagrożeń, zdefiniowanie potrzeb i potencjałów obszaru, a także wyznaczenie celów i kierunków rozwoju, które będą mogły stanowić podstawę Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) opracowywanej w ramach PROW 2021 – 2027. Realizacja tak wyznaczonych zadań była możliwa dzięki zastosowaniu różnorodnych metod badawczych, których wspólnym mianownikiem była partycypacja lokalnej społeczności. Umożliwianie i wspieranie prowadzenia oddolnych przedsięwzięć rozwojowych obejmowało przede wszystkim spotkania konsultacyjne i warsztaty strategiczne, w trakcie których wykorzystano m.in. takie narzędzia jak analiza SWOT, moderowana dyskusja czy metoda ZOPP lub GOPP (Zielorientierte Projektplanung, GOPP – Goal Oriented Project Planning) – Planowanie Zorientowane na Cel. Metoda często stosowana przy planowaniu strategii rozwoju od poziomu identyfikacji problemów, poprzez określenie celów skończywszy na projektach. Zaletą tej metody

jest wykorzystanie zaangażowania i wiedzy uczestników, głównie mieszkańców oraz partnerów społeczno-gospodarczych. Dopelnieniem powyższych działań było przeprowadzenie badania terenu objętego LSR za pomocą anonimowej ankiety elektronicznej.

Dotychczas wykorzystane różnorodne formy partycypacji społecznej zapewniły udział przedstawicieli lokalnej społeczności na etapie analizy potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR oraz definiowania celów i obszarów interwencji. Zaprojektowany system realizacji LSR również zapewnia metody partycypacji społecznej (w tym zaawansowane) na etapie wdrażania Strategii i monitorowania skuteczności działań rozwojowych.

Tabela 17. Uspółecznienie procesu przygotowania LSR

Data	Forma partycypacji	Grupa interesariuszy	Cel	Źródło dokumentujące
Wrzesień 2022	Spotkania konsultacyjne	Przedstawiciele wszystkich grup interesariuszy	Identyfikacja problemów i potrzeb rozwojowych oraz analiza potencjałów Partnerstwa Sowiogórskiego	Lista obecności
				Dokumentacja fotograficzna
				Raport z prac
Wrzesień/ Październik 2022	Warsztaty strategiczne	Przedstawiciele wszystkich grup interesariuszy	Opracowanie propozycji celów i przedsięwzięć dla LSR	Lista obecności
				Dokumentacja fotograficzna
				Raport z prac
Wrzesień/ Październik 2022	Badanie ankietowe	Wszyscy interesariusze	Ocena potencjału oraz diagnoza potrzeb Partnerstwa Sowiogórskiego	Raport z prac
			Przedstawianie opinii, pomysłów oraz określanie celów i kierunków rozwoju obszaru	Raport z badania

Źródło: opracowanie własne.

V. Cele strategii LGD

Partycypacyjny charakter LSR przejawiał się również w konstruowaniu celów i projektowanych przedsięwzięć z zainteresowanymi grupami mieszkańców. Dzięki temu opisane poniżej cele strategii są jasno sprecyzowane, zrozumiałe i zaakceptowane przez wszystkie strony biorące udział w tworzeniu dokumentu. Przy definiowaniu i dokonywaniu wyboru celów do realizacji w ramach LSR dążono do uzyskania konsensusu społecznego, który jest warunkiem akceptacji działań LGD na późniejszych etapach wdrażania Strategii.

Podstawę do konstruowania poniższych celów LSR stanowiły wyniki badań ankietowych oraz analiza SWOT, wypracowana w trakcie otwartych spotkań konsultacyjnych, w których na równych prawach i przy zachowanych proporcjach brali udział przedstawiciele wszystkich trzech spektrów, tj. społecznego, publicznego i gospodarczego. Najczęściej ci sami reprezentanci brali udział w warsztatach strategicznych (przeprowadzonych w każdej z gmin), w ramach, których zostały zdefiniowane cele i przedsięwzięcia rozwojowe, które będą mogły stanowić podstawę Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2023-2027 oraz projektów finansowanych i realizowanych w ramach niniejszej strategii.

Spis rysunków

Rysunek 1. Liczba mieszkańców obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie	3
Rysunek 2. Położenie LGD Partnerstwa Sowiogórskiego na tle województwa dolnośląskiego	5
Rysunek 3. Położenie gmin wchodzących w skład LGD Partnerstwa Sowiogórskiego	5
Rysunek 4. Specyfika i wewnętrzna spójność obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie	7
Rysunek 5. Pracujący na 1000 ludności w 2020 r.	7
Rysunek 6. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w latach 2014-2020 ...	8
Rysunek 7. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców w latach 2014-2020	9
Rysunek 8. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności	9
Rysunek 9. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w 2020 r.	15
Rysunek 10. Udział powierzchni gospodarstw rolnych w powierzchni ogółem	18
Rysunek 11. Schemat partycypacji społecznej	32

Spis tabel

Tabela 1. Wykaz gmin wchodzących w skład obszaru planowanego do objęcia LSR	3
Tabela 2. Przyrost naturalny i saldo migracji obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie	3
Tabela 3. Prognoza demograficzna ludności obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego do 2040 r.	4
Tabela 4. Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi	4
Tabela 5. Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat w 2020 r.	12
Tabela 6. Wyniki egzaminu ósmoklasisty w 2020 r.	12
Tabela 7. Podmioty wpisane do rejestru REGON w gminach obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie	15
Tabela 8. Podmioty wpisane do rejestru REGON według sekcji PKD na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego	16
Tabela 9. Gospodarstwa rolne	17
Tabela 10. Dochód podatkowy – wskaźnik „G”	24
Tabela 11. Gminy wchodzące w skład LGD Partnerstwa Sowiogórskiego	25
Tabela 12. Formy ochrony przyrody na obszarze LGD	26
Tabela 13. Charakterystyka obszarów wiejskich obszaru planowanego do objęcia LSR	27
Tabela 14. Analiza SWOT Partnerstwa Sowiogórskiego wraz z odniesieniem do diagnozy	30
Tabela 15. Analiza interesariuszy	32
Tabela 16. Partycypacja społeczna na etapie opracowania i wdrażania LSR	33
Tabela 17. Uspołecznienie procesu przygotowania LSR	34